

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут Електроенергетики

Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента

Малиш Світлани Юріївни

академічної групи

035м-18-1

спеціальності

035 Філологія

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно)», перша - англійська

на тему:

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Кабаченко І.Л.			
розділів:				
1.	Кабаченко І.Л.			
2.	Кабаченко І.Л.			
Рецензент	Введенська Т.Ю.			
Нормоконтролер	Бойко Я.В.			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

(підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту академічної групи 035м-18-1 Малиш Світлани Юріївни
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша - англійська

на тему: Структурно-семантична та функціональна співвіднесеність компонентів складних
слів на матеріалі англійських та німецьких термінів у галузі гірництва

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 7.11.2019 №2075-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
1.	Теоретичне дослідження мовного явища комполітів	1.10.19
2.	Аналіз перекладу комполітів гірничої справи в порівняльному аспекті	5.12.19

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ Кабаченко І.Л. (прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.10.2019

Дата подання до екзаменаційної комісії 19.12.2019

Прийнято до виконання _____ (підпис студента)

_____ Малиш С.Ю. (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичне дослідження мовного явища композитів.....	7
1.1. Поняття «складні слова» в сучасній англійській на німецькій мовах.....	7
1.2. Основні способи утворення англійських складних слів.....	16
1.3. Класифікація композитів німецької мови.....	27
1.4. Поняття «термінологія», «терміни» та «професіоналізми».....	35
Висновки до 1 розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. Аналіз перекладу композитів гірничої справи в порівняльному аспекті.....	45
2.1. Способи перекладу термінів у науково-технічних текстах.....	45
2.2. Особливості перекладу англійських складних термінів у галузі гірництва.....	57
2.3. Аналіз німецьких композитів галузі гірництва та специфіка їх перекладу.....	62
2.4. Порівняльний аналіз перекладу англійських та німецьких композитів на українську мову на прикладі гірничої справи.....	73
Висновки до 2 розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

З розвитком науки і техніки зростає увага до засобів передачі наукових ідей, відкриттів, гіпотез, що, безумовно, викликає інтерес лінгвістів. Крім того, серед найактуальніших проблем сучасного мовознавства одне з перших місць займає порівняльне вивчення мов, зокрема комплексне наукове дослідження термінології як підсистеми загальнолітературної мови.

Будь-якій галузі знань притаманні характерні тільки їй специфіка, зміст, теоретичні та практичні завдання, вивчення яких дає певне уявлення про закономірності розвитку і загальний стан термінології. Синтез семантичних зв'язків в окремо вибраній лексикосемантичній групі гірничої термінології дозволяє не тільки виявити системні відносини в лексиці кожної окремої мови, але також розкрити відповідності та відмінності, важливі для зіставно-типологічних досліджень лексико - семантичних явищ.

У сучасному мовознавстві одним з актуальних питань було й залишається питання словотвору. Найпродуктивнішим способом словотвору в англійській та німецькій мовах є складання, тобто спосіб творення складних слів поєднанням двох або більше основ чи цілих слів або їх скорочень. Словоскладання є одним із найдавніших способів словотвору, що зберіг продуктивність і на сучасному етапійого розвитку. Вивчення цього способу словотворення має як титеоретичне, так і практичне значення.

Дослідження в галузі перекладу складної гірничої термінології - важлива і актуальна задача, спрямована на досягнення адекватних перекладів, сприяє вирішенню багатьох прикладних задач і прискоренню обміну інформацією в галузі досягнень гірничої справи серед фахівців і вчених різних країн.

Підкреслюючи важливість найменувань, слід звернутися до термінів. В останні роки лінгвісти, а саме Беженарь Г.І, Белодед І.К., Волкова І.Н., Володіна М.Н., Головін Б.Н., Коробін Р.Ю., Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М., Даніленко В.П., Пиріков Є.Г., Лотте Д.С. та багато інших

виявляють все більшу зацікавленість проблемами терміносистем, функціонуванням термінолексики. Але в той же час, багато питань пов'язаних з терміносистемами окремих галузей, а також проблема укладання спеціальних, галузевих словників лишаються невирішеними. Таким чином, актуальність 5 даної роботи зумовлена потребою ґрунтовного вивчення термінології однієї з галузей – гірничодобувної промисловості – та укладання німецько-українського термінологічного словника з цієї галузі.

Тема роботи полягає в аналізі структурно-семантичної та функціональної співвіднесеності компонентів складних слів.

Актуальність проблеми, що розглядається в дипломній роботі, полягає в необхідності її подальшого досконалого вивчення, взагалі тому, що мова постійно розвивається. Дане дослідження сприяє створенню ціннісних знань про мову та цілісної картини окремого її фрагменту.

Об'єктом дослідження є складні слова в англійській та німецькій мовах.

Предметом дослідження є структурно-семантична та функціональна співвіднесеність компонентів складних слів на матеріалі англійських та німецьких термінів у галузі гірництва.

Матеріалами дослідження послужили дослідження та праці вчених з термінології та перекладознавства .

Мета дослідження – виявити особливості структурно-семантичної та функціональної співвіднесеності компонентів складних слів.

Щоб досягти мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- здійснити огляд теоретичних досліджень, присвячених проблемам складних слів;
- проаналізувати класифікації складного слова в англійській та німецькій мовах;
- розкрити характерні особливості складних слів;
- визначити характерні риси термінології та її функціонування;

- порівняти характеристику перекладу англійських та німецьких складних слів галузі гірництва.

У роботі використані такі **методи дослідження** як суцільна вибірка термінів з фахових текстів гірничодобувної промисловості та зі словників, етимологічний метод, компонентний аналіз, кількісний та дескриптивний методи, компаративний аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає у порівняльній характеристиці способів перекладу термінів гірничодобувної промисловості.

Теоретична значимість роботи обумовлена спробою систематизувати ідеї та концепції вітчизняних та іноземних дослідників стосовно особливостей утворення, функціонування складних термінів галузі гірництва та їх відтворення українською мовою.

Практична цінність дослідження полягає в методологічному значенні роботи для перекладачів в області перекладу складних юридичних термінів та текстів.

Апробація результатів роботи була здійснена шляхом публікації тез в збірнику наукових робіт «Євромови 2019: інновації та розвиток».

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОГО ЯВИЩА КОМПОЗИТИВ

1.1. Поняття «складні слова» в сучасній англійській на німецькій мовах.

Мова є основним центром уваги лінгвістів як вітчизняних, так і зарубіжних. Основне завдання словотвору полягає у вивченні формальних, семантичних, генетичних закономірностей і особливостей утворення нових лексичних одиниць, які виникають в процесі розвитку мови.

Проблема творення нових слів, механізм та структурні елементи, що беруть у цьому участь є актуальною у розвитку сучасного англійського та німецького мовознавства. Варто зазначити, виникає потреба виокремити словотвір в окремий аспект мовознавчої науки. На сьогодні місце словотвору в системі лінгвістичних дисциплін (лексикологія, стилістика, граматики, морфологія), а також деякі процеси та особливості словотворчого аналізу є мало досліджуваними й актуальними у розвитку сучасного англійського мовознавства.

Термін «словотвір» має два основних значення, які слід чітко розрізняти. У першому своєму значенні він вживається для вираження постійного процесу утворення нових слів у мові. Мова знаходиться в стані безперервного розвитку, що включає певні мовні процеси, в тому числі і процес утворення нових лексичних одиниць. Цей процес отримав назву «словотвір» [14, 164]. Структура кожного некореневого, а також багатьох на даний час корневих слів, являє собою підсумок процесу утворення цих слів. Суть словотворчих процесів полягає у створенні нових найменувань, нових вторинних одиниць позначення, і якщо такі найменування є словами, термін «словотвір» розкриває своє буквальне значення, тобто передусім як назва процесу утворення слів.

У своєму другому значенні словотвір позначає розділ науки, що займається вивченням процесу утворення лексичних одиниць. Словотвір –

відносно молода лінгвістична дисципліна. Донедавна її не вважали окремою самостійною галуззю мовознавства, а відносили то до етимології (XIX ст.), то до морфології (Л.А. Булаховський), то до лексикології (О.О. Потебня). Словотвір як окремий розділ мовознавства почав формуватися в 40–50-х роках ХХ ст. завдяки працям В.В. Виноградова, Г.О. Винокура, О.І. Смирницького, І.І. Ковалика. У 60–70-х роках словотвір уже сформувався остаточно як самостійна галузь мовознавства, як учення про мовний рівень, що перебуває в системних паритетних зв'язках з іншими рівнями мови [17, 65].

Основне завдання словотвору полягає у вивченні формальних, семантичних, генетичних та інших закономірностей і особливостей утворення нових лексичних одиниць, що виникають в процесі розвитку мови, яка є своєрідним барометром суспільного розвитку, чутливо реагує на найменші зміни в науковій, політичній та інших сферах суспільства.

Слід зазначити, що з метою подолання двозначності терміну «словотвір» багато дослідників все частіше використовують можливості іншомовного термінологічного фонду, згідно якого процес творення слів в мові позначається терміном «деривація» [8, 173].

Раніше словотвір розглядався як розділ граматики, який існував поряд з морфологією та синтаксисом, або як частина морфології, або як окрема наука, яка тісно пов'язана з граматиною та лексикологією. На сьогодні словотвір є окремою галуззю дослідження теоретиків й практиків мовознавства. Зв'язки словотвору із лексикологією, морфологією, граматиною є взаємозалежними. Насамперед, словотвір тісно пов'язаний з лексикологією. Зв'язок словотвору з лексикологією прямий і безпосередній: саме лексичні одиниці мови з точки зору їх морфемного складу, структури і способів деривації (тобто словотворення) і є конкретним предметом власне словотвору.

Крім того, історичний розвиток словникового складу, коли одні слова, що виражають застарілі поняття, відмирають, а інші слова на означення нових понять нашої дійсності з'являються, часто супроводжується зміною

продуктивності певних засобів словотворення. До спільних питань словотвору й лексикології є питання принципів номінації в певній мові, формування певних лексико-семантичних розрядів слів, поповнення словникового складу мови лексичними одиницями.

Спільним об'єктом вивчення морфології та словотвору є принципи й закономірності вивчення будови слова. Словотворення як явище поліфункціональне виконує декілька функцій, що знаходяться між собою у відношеннях ієрархічної залежності: утворення похідних, формування лексичного складу мови, утворення зв'язку між частинами мови і класифікаційно-пізнавальної діяльності людини.

Словотвір вивчає деривацію, тобто утворення нових слів з певним лексичним й семантичним значенням за допомогою продуктивних способів творення: афіксація (префіксація та суфіксація), конверсія, скорочення, основоскладення.

Порівняльне вивчення мов набуває останнім часом ваги як у контексті розвитку типологічної науки, так і в межах удосконалення перекладознавства та методики навчання іноземних мов. Зіставне вивчення словотворчих систем англійської та німецької мов є актуальним на кожному етапі їхнього розвитку, оскільки процес утворення нових слів у будь-якій мові є безперервним: нові лексичні одиниці та нові тенденції словотворення, що вимагають аналізу та узагальнення, виявляються в мові постійно. Відповідно до синхронічних змін у лексиці, до їх теоретичного переосмислення в мовознавстві, у нашому випадку – порівняльному та типологічному, – змінюється зміст, форми, види роботи й т. ін. таких курсів, як порівняльна лексикологія англійської та німецької мов, порівняльна типологія цих мов тощо.

Проблема словоскладання є предметом багатьох лінгвістичних дискусій і потребує окремого панорамного дослідження, яке ґрунтується на сучасному лексичному матеріалі й висвітлює наукові теорії.

Афіксація є одним із найпоширеніших способів словотвору на даному етапі розвитку англійської мови. Варто зазначити, що афікси характерні властивості й ознаки:

- а) приєднуючись до продуктивної основи, афікс виражає певне значення;
- б) афікс повинен легко виокремлюватися як словотворчий елемент;
- в) афікс слугує для утворення нових слів від основ іншого походження;
- г) афікс має бути продуктивним [2; 3].

Префіксація є також одним із продуктивних способів словотвору, за допомогою якого змінюється лексичне значення слова. Модифікуючи лексичне значення слова, префікс рідко змінює граматичну характеристику слова в цілому, тому і просто слово, і його префікс – дериватив у більшості випадків належать до однієї частини мови, наприклад *abuse – disabuse, approve – disapprove, believe – disbelieve, understand – misunderstand, apply – misapply*.

Префіксація відіграє провідну роль й у специфіці творення нових медичних термінів, що зосереджує увагу на особливість їх уживання у медичній сфері: *intracellular, intravenous, intramuscular, intrapleural, intraspinal, pernasal, percutaneous, postnatal, postoperative, preclinical, prenatal*.

Суфікси виконують функцію афіксальної морфеми, що знаходиться між коренем та закінченням і входять до складу основи: *reparative work, preventive measures*. Суфікси можуть приєднуватися до кореня (*read – reader, dance – dancer, own – owner*), утворювати різні частини мови (*faith – faithful – faithfulness, prevention – preventive, pain – painful, danger- dangerous, tumor-tumoral, excess-excessive – excessiveness*). За допомогою суфіксів утворюються нові слова з різним семантичним та стилістичним діапазоном: *painful – painless; thoughtful – thoughtless, harmful – harmless*.

Продуктивність суфіксального способу словотворення визначає той факт, що у мові для утворення певної частини мови сформувалася певна система суфіксів: іменникових, прикметникових та дієслівних. Наприклад: *banker, knower, producer, actress, vegetarian; poetic, political, married, manly, tiresome,*

juicy, childless, wakeful; intensify, dramatize. Суфікс видозмінює, уточнює значення кореня та всього слова, відносячи його до певної частини мови.

Окрему групу складають суфікси, що служать для творення форм слова, тобто виконують не словотвірну, а граматичну роль. Наприклад, *wind – windy, sin – sinless, trust – trustful*.

Наступним продуктивним способом словотвору англійської мови є конверсія. Нові слова можуть утворюватися шляхом переходу слів або окремих словоформ з однієї частини мови в іншу. Конверсія полягає в утворенні нової частини мови, при цьому змінюючи її лексичне та граматичне значення [3]. Також при конверсії є зміна семантики слова і його синтаксичної функції: *grin – посмішка, to grin – посміхатися; set – комплект, група, to set – розміщувати, класти, nurse – няня, to nurse – няньчити, вигодовувати, increase – зростання, to increase – зростати, підвищувати*.

Конверсії інколи уникають слова, що набули якогось словотвірного афікса (особливо префік *sa*), а також слова, які при зміні парадигматичного статусу виявляють семантичну невідповідність іншій частині мови.

Конверсія є продуктивним способом творення дієслів. Наприклад, *release – to release; resort – to resort, rest – to rest, sound – to sound, strip – to strip*. Конверсія має свої підвиди: реконверсія – мовне явище, коли одне із значень похідного за конверсією слова є джерелом утворення нового значення основи, від якого воно походить: *cable – to cable, hand – to hand*.

Шляхом часткової конверсії від дієслівної основи утворюється іменник, але потім він входить до складу словосполучень з дієсловами *give, have, make, take: to have a bite, to take a look, to make a trip*; субстантивація прикметників – це процес словотвору, при якому прикметник набирає характерних ознак іменника.

Скорочення є порівняно новим способом творення нових слів й водночас продуктивним, який базується на втраті певної частини слова. Він є поширеним

явищем як в розмовній мові, так і в офіційних стилях. У сучасній англійській мові скороченню підпорядковуються іменники, дієслова й прикметники.

Серед видів скорочень розрізняють: умляут (мутація голосних) – найпоширеніший різновид чергування голосних: *full – fill; tale – tell*; чергування наголосу в основному спостерігається у запозичених з романських мов словах, при цьому іменникова форма має наголос на першому складі, а дієслівна на другому складі: *'contact – con'tact, 'conduct – con'duct*; зворотній словотвір – процес, в якому деривація нових слів відбувається шляхом втрати афікса існуючого прототипу, при цьому відбувається морфемне перетворення структури слова: *to baby-sit – baby-sitter*; звукова імітація є явище наслідування природних звуків: *to bang, to cluck, to toot*; римовані комбінації, які утворюються шляхом повторення однієї і тієї ж самої основи: *ack-ack, go-go*.

Основоскладення ґрунтується на складанні двох чи більше основ, з можливими подальшими змінами новоутвореного композита. Найактивнішим засобом утворення нового композита є складання двох або більше основ. Основними й продуктивними моделями продовжують залишатися моделі $N + N = N$; $A + N = N$. Наприклад, *sea + man = seaman; blue + bell = bluebell, home + body = homebody, neck + lace = necklace, goose + berry = gooseberry, high + way = highway, head + ache = headache, stomach + ache = stomachache, tooth + ache = toothache, day + light = daylight, tooth + brush = toothbrush, ear + ache = earache*.

Словоскладання є одним із трьох найпродуктивніших способів словотворення в англійській мові (поряд із деривацією та конверсією). За підрахунком, проведеним Ю.А. Зацним, більшість словотворчих неологізмів в англійській мові була утворена саме шляхом словоскладання [5, 13].

Відомо, що композити були характерні вже для прадавніх індоєвропейських мов [9, 109]. Однак не всі мови однаковою мірою реалізували цей спосіб словотвору. Наприклад, у мовах, що належать до слов'янської групи,

кількість складних слів є незначною, тоді як у санскриті, грецькій мові та германських мовах словоскладання набуло особливого розвитку [3, 43].

На думку М.Д. Степанової «словоскладання є одним з найдавніших способів і в той же час найпродуктивнішим способом словотворення іменників» [58, 73]. Е.Л. Василевська звертає увагу на національну своєрідність словоскладання, вважаючи, що це явище властиве далеко не всім мовам світ. Цю точку зору підтримують Т.В. Собанська, Н.А. Чурилова, К.А. Власова, В.М. Павлов говорить про те, що «в німецькій мовній практиці словоскладання вільно і добре застосовується з метою створення контекстуально-обумовлених утворень складних слів, що виражають і узагальнюють поняття, які або склалися в свідомості індивіда в умовах одиначної ситуації, або мають відому відносну стійкість протягом короткого періоду і для вузької групи осіб» [71, 136].

Словоскладання розуміється як «утворення окремих складних слів на базі двох (або більше) простих. Вихідною базою при словоскладанні є або група рівноправних лексичних одиниць, або словосполучення» [49, 281]. В результаті словоскладання утворюється композит.

Складне слово – композит – розглядається лінгвістами як «самостійна граматично і семантично єдина лексична величина, яка є частиною словникового запасу мови і в реченні може виступати в ролі головного чи другорядного члена речення» [70, 96]. У композиційні відносини можуть вступати між собою найрізноманітніші частини мови, якщо для створення якогось складного слова є логічне обґрунтування [48, 94]. Термін «композит» використовують для позначення складних слів без урахування способу їх утворення. Композити включають в себе як складні слова, так і складнопохідні.

Словоскладання є результатом об'єднання двох або більше основ і займає провідне місце у системі англійського словотвору. Показником об'єднання слів у одне поняття має бути зафіксований порядок слів, логічне змістове поєднання слів: *butterfingers*, *coldhearted*, *hardhearted*, *hotheaded*, *jawbone*, *kneecap*, *lifeboat*,

pineapple, sunglasses, windpipe, jawfall. Як свідчать наведені приклади, основою словоскладання є іменники й прикметники, які зустрічаються як у термінології, так і у інших стилях мовлення.

Типи зв'язків між компонентами (складних слів) в залежності від того, як поєднані між собою слова є субординативні й координативні. При субординативному зв'язку складні слова впливають на семантичне й стилічне значення іншого. Зв'язок координативних складних слів не впливає на значення іншого компонента слова.

Субординативні складні слова перебувають у структурній і семантичній взаємозалежності. Останній компонент складного слова визначає граматичне й семантичне значення при субординативному зв'язку [26, 102]. Основну частину субординативних композитів складають прикметники: *bullet-shaped* – кулеподібний; *short-sighted* – короткозорий, *stone-blind* – сліпий, незрячий; *seasick* – той, хто страждає морською хворобою; *open-minded* – неупереджений; *high-priced* – дорогий; той, що коштує дорого; *cold-blooded* – безжалісний, жорсткий [22, 56].

Словоскладання та суфіксація є одними з найпродуктивніших способів творення нових слів, які постійно привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, проте окремі аспекти словотвору, зокрема структурносемантичні властивості складних та похідних слів та продуктивні моделі їх утворення ще не знайшли свого повного висвітлення у лінгвістиці.

Отже, словниковий склад є активним процесом у розвитку лексики англійської мови, збагачення її ресурсів є творення нових слів. Словниковий склад англійської мови збагачується в основному за рахунок утворення нових слів. У сучасній англійській мові вирізняються основні способи словотворення: афіксація (суфіксація, префіксація), конверсія, основоскладання, словоскладання та скорочення. Афіксація, конверсія, скорочення, основоскладання є продуктивними способами творення нових слів у сучасній англійській мові та важливими засобами поповнення її словникового складу.

У німецькій мові найпродуктивнішим способом словотворення є словоскладання. Саме тому нові слова, в тому числі й терміни, у своїй переважній більшості «створюються за рахунок утворення композитів» [49, 97]. Це пояснюється тим, що нові слова створені за допомогою засобів, які вже є в мові та найбільш оптимальні для передачі інформації, оскільки вони дозволяють висловити максимальну кількість відомостей у стислій та місткій формі. Однак ситуація ускладнюється тим, що поруч із загальноновживаними складними словами, які зафіксовані у словниках, у технічній фаховій літературі є велика кількість термінів та оказіональних утворень, які створюються автором у відповідності до його задуму. Тому є нагальна потреба в дослідженні механізмів створення похідних слів, а також в аналізі перекладу складних термінологічних одиниць такої динамічної галузі як інформаційна сфера.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми показав, що основи сучасного словоскладання були закладені у роботах таких німецьких вчених, як Я. Грімм та Г. Пауль. М.Д. Степанова, І.І. Чернишова у свою чергу досліджували словотворчі моделі німецької мови [57, 82]. Субстантивне словоскладання німецької мови було об'єктом дослідження В.С. Вашуніна [9, 28]. Особливостями типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови займався В.А. Карпюк. Сучасні студії представлені роботами Н.П. Смоляра, А.Г. Статкевича, О.О. Фенчука, в яких автори досліджували складні терміни в автомобільній, економічній та комп'ютерній галузях.

Проблема дослідження складних слів у німецькій мові посідає одне з провідних місць у сучасному германському мовознавстві. Це обумовлено декількома основними причинами. По-перше, складні іменники кількісно домінують у лексичному складі німецької мови. Так, словниковий склад сучасної німецької мови майже на 2/3 складається з іменних композитів [70, 348]. По-друге, у зв'язку зі словоскладанням виникає проблема залучення лексемних знаків у синтаксичний процес і їхнього підпорядкування

завданням і структурі синтаксису, адже композити мають особливий статус, знаходячись на межі між лексичним і синтаксичним рівнями мовної структури.

1.2. Основні способи утворення англійських складних слів

Процес словоскладання – це з'єднання двох і більше основ в складне слово. Такі слова пишуться як через дефіс, так і разом. Даний спосіб словотворення активно вивчається вченими лінгвістами з кількох причин. Перш за все, йдучи своїм корінням в англосаксонській мову, словоскладання не втрачає своєї актуальності і зараз: більше однієї третини новостворених лексичних одиниць у сучасній англійській мові – складні слова. Проте, не зважаючи на численні дослідження, в даній сфері спостерігається ряд невирішених проблем [62, 87].

Оскільки нормами англійської мови дозволяється поєднання слів, які збігаються за своїм лексико-граматичним характеристикам зі словами, утвореними в ході словоскладання, то визначити відмінності між складними словами і словосполученнями неймовірно важко (напр. *dancing-girl* – танцівниця і *dancinggirl* – танцююча дівчина). У зв'язку з цим розроблено цілий ряд критеріїв для розмежування даних понять:

1) фонетичний критерій бере в основу той факт, що складні слова мають головним і другорядним наголосом, в той час як в словосполученні наголос рівномірно розподіляється на обидва компонента;

2) морфологічний критерій ґрунтується на цільнооформленість складного слова і різнооформленість словосполучення. Іншими словами, в складних словах суфікси додаються до всього комплексу, а не до окремих його елементів;

3) синтаксичний критерій включає в себе можливість або неможливість вживання поєднання з іншими членами речення і послідовність компонентів. Однак дана умова не завжди вирішує проблему розмежування складного слова і

словосполучення в силу можливого збігу параметрів (напр. *round-fish* – промислова риба і *roundfish* – кругла риба);

4) орфографічний критерій ґрунтується на злитому написанні або написанні через дефіс складних слів і роздільному написанні словосполучень [46, 115].

Класифікацію композитів можна розглядати по-різному тому, що кожен компонент має різні властивості. При врахуванні структури компонентів композитів можна вивести таку класифікацію:

1) до складу складного слова входять прості основи (*sunflower* – соняшник);

2) до складу складного слова входить одна проста і одна похідна основа (*fair-haired* – світловолосий);

3) до складу складного слова входить скорочення (*V-day* – День Перемоги);

4) складне слово, один з компонентів якого - складна основа (*postmaster-general* – генеральний поштмейстер).

Друга класифікація розподіляє складні слова за належністю до частин мови:

Складні іменники: *tooth + paste = toothpaste* – зубна паста, *high + way = highway* – шосе;

Складні прикметники: *sugar + free = sugar-free* – без цукру, *part + time = part-time* – частково зайнятий;

Складні дієслова: *down + load = to download* – завантажувати, *baby + sit = to babysit* – доглядати за дитиною;

Складні прислівники: *out + side = outside* – зовні, *every + where = everywhere* – всюди.

Існує кілька класифікацій складних слів, але найбільшою з них є класифікація з урахуванням частиномовної приналежності їх основ. Відомо, що при утворенні складних слів основа слова не можуть поєднуватися з будь-якої

іншою частиною мови. Існує обмежена кількість, а саме 39 словотворчих моделей двокомпонентних складних слів [26, 115].

Складні слова можуть бути класифіковані за різними принципами. З точки зору способів, за допомогою яких з'єднуються компоненти, можна виділити наступні типи складних слів:

Слова, утворені співкладанням компонентів в певному порядку, причому порядок основ в них може бути і протилежний тому, в якому мотивуючі слова можуть поєднуватися за синтаксичними правилами англійської мови: *boat-lift*, *audience-friendly*, *page-turner* і відповідати порядку слів у вільних поєднаннях, побудованих за правилами синтаксису: *airgate*, *airbag*. Це найбільш поширений і найбільш продуктивний спосіб словоскладання у сучасній англійській мові.

Складні слова, компоненти яких з'єднані сполучною елементом – єднальними голосними *-o-*, *-i-* або сполучною приголосної *-s-*: *brides-mate*, *tragicomic*. Таке словоскладання було поширеним у давньоанглійській мові, але на сучасному етапі розвитку зустрічається порівняно рідко: *handicraft*, *handiwork*, *tradesman*, *crowsfeet*, *Anglo-Saxon*.

Складні слова третього типу являють собою відокремленні синтагми, що зберегли сполучні основи службових слів: *bread-and-butter*, *hook-and-ladder*, *mother-in-law*, *up-to-date*, *good-for-nothing*, *cock-and-bull*. Такий тип словоскладання називається синтаксичним [22, 118].

З точки зору семантичної незалежності виділяють два типи складних слів, загальноновизнаних у лінгвістичній літературі між безпосередніми складовими складних слів: відносини складання і підпорядкування. Відповідно до цього складні слова поділяються на два класи: сурядні (адитивні) та підрядні (детермінативні) складні слова. У сурядних складних словах обидва елементи однаково важливі в семантичному плані, наприклад: *radio-recorder* – N; *fifty-fifty* – Adj. Основи складових належать до одного класу й нерідко до однієї семантичної групи. Сурядних складних слів порівняно небагато.

У підрядних складних словах компоненти не рівнозначні в структурному і в семантичному відношенні. Головний компонент, яким, як правило, є друга частина, має більшу значення та являється семантично і граматично домінуючим, оскільки зумовлює значення частини мови всього складного слова. Порівняємо: *a clock tower – a tower with a clock; a tower clock – a clock on a tower*. Підрядні складні слова становлять основну частину складних слів англійської мови [3, 34].

Залежно від типу основи складні слова поділяються на: власне складні та складнопохідні. Складнопохідні слова (*blue-eyed, broad-minded*) відрізняються від власне складних слів словотвірною основою, а також природою другого елемента. Двома частинами складного слова *blue-eyed* є суфікс *-ed* зі значенням «*having*» та основа, утворена від вільного поєднання *blue eyes*, члени якого втрачають граматичну самостійність і скорочуються до одного компонента слова – його словотвірної основи. Графічно деривацію можна представити так: *blue eye + -ed = blue-eyed*.

З іншого боку, подібні слова можна розглядати як псевдо складенні або як особливу групу похідних, так як вони формуються на базі вільного словосполучення, до якого приєднується суфікс. Порівняємо: власне складні слова *looking - glass ((V +-ing) + N); owner-driver ((V +-er) + (V +-er))*.

З точки зору структури складових розрізняються такі типи: складні слова, що складаються з простих основ (*film-star*); складні слова, в яких, принаймні один компонент є похідною основою (*chain-smoker*); складні слова, в яких один з компонентів є скороченням (*math-mistress*); складні слова, в яких один з компонентів є складним словом (*waste-paper-basket*) [12, 94].

Залежно від того, виведені або невиведені значення і граматичні функції складного слова, з його компонентів виділяються: ендоцентричні та екзоцентричні.

До ендоцентричних складним словам належать ті, значення і граматичні функції яких виводяться з їх компонентів. Наприклад, модель *Adj + N = N* є

ендоцентричною, оскільки від неї утворюються складні іменники, тобто частина мови, представлена другим компонентом. До ендоцентричних також слід віднести моделі: $V + N = N$ (*a playground*), $Part\ I + N = N$ (*a humming-bird*), $Ger + N = N$ (*a sleeping-car*), $N + N = N$ (*an airmail*). До екзоцентричних належать слова, значення і граматичні функції яких не виводяться з їх компонентів. Наприклад, модель Num (*cardinal*) + $N = Adj$ є екзоцентричною, оскільки по ній утворюються складні прикметники, тобто частина мови, що не представлена компонентами складного слова. До екзоцентричних також слід віднести моделі: $Prep + N = Adj$ (*in-flight*), $V + adj = N$ (*a speak-easy*, *a make-believe*), $V + V = N$ (*a hearsay*).

Класифікація складних слів за ступенем семантичної зв'язаності їх компонентів і, отже, за ступенем їх умотивованості пов'язана з питанням, чи може значення складного слова розглядатися як сума значень складових його компонентів. Залежно від цього виділяються наступні групи складних слів: складні слова, значення яких може бути виведено зі складових значень. Перший компонент цих слів, як правило, позначає дію, стан особи або характерного ним предмета: *knee-breeches*, *stone-breaker*, але порівняємо: *a living room* – вітальня, а не кімната, яка живе, *a sleeping pill* – таблетка снодійного, а не спляча таблетка [3, 67].

Такі слова називаються повністю мотивованими; складні слова, де один з компонентів змінює своє значення: *a smoking jacket* – піджак не обов'язково і не тільки для куріння; *Indian ink* – чорнило, але не індійські, а чорні з природних речовин; *a bath-chair* – стілець на коліщатках для інвалідів, а не для ванни. Такі слова називаються частково мотивованими. Складні слова, де визначити значення цілого на підставі значень компонентів неможливо: *a wallflower* – людина, яку ніхто не запрошує танцювати; *a Russian roulette* – небезпечна гра, при якій стріляють навмання, маючи лише одну кулю. Такі слова називаються ідіоматичними або невмотивованими складними словами.

Асинтаксичні складні слова

Багато складних слів знаходяться на межі синтаксичних і асинтаксичних утворень: відносини між їх членами відповідають якійсь синтаксичної конструкції, але разом з тим складне слово до певної міри відходить від словосполучення. Так, наприклад, складний дієслово *to housekeep* відрізняється вже порядком слів від словосполучення *to keep house* – господарювати. У подібних випадках можна говорити про різні види напівсинтаксичних складних слів. При порівнянні *turnkey* – тюремник та *turn the key* або *turn keys* – повертати ключ можна бачити відмінність у використанні артикля і категорії числа. Навіть про такі випадки, як *blue-eyed* – синьоокий, *three-master* – трищоглове судно і *meat-eater* – м'ясоїд, якщо розглядати їх як синтетичні складні слова, можна сказати, що вони відповідають словосполученням *blue eyes* – сині очі, *three masts* – три щогли, *eat meat* – їсти м'ясо, але відрізняються від них рядом простих формальних ознак, в тому числі і тим, що до другого члена додаються сполучні форми *-ed*.

Асинтаксичні складні слова складаються з таких компонентів, що не сполучаються між собою в синтаксичних конструкціях цієї мови. Так, в *door-knob* – дверна ручка, *horsefly* – гедзь, *bedroom* – спальня, *salt-cellar* – солонка, *tomcat* – кіт є два іменника, об'єднаних в конструкції, які не зустрічаються в синтаксисі англійської мови. Інші асинтаксичні типи складних слів в англійській мові можна проілюструвати такими прикладами: *fly-blown* – засиджений мухами, *frost-bitten* – відморожений, *crestfallen* – той, що впав духом, *footsore* – з хворими ногами, *fireproof* – вогнетривкий, *foolhardy* – безрозсудний; *by-law* – розпорядження місцевої влади, *by-path* – забута стежка, *everglade* – болотиста низовина, *dining-room* – їдальня, *swimming-hole* – місце для купання; *bindweed* – в'юнок, *cry-baby* – плакса і т.д.

Складні слова, компоненти яких не цілком ясні, наприклад *smokestack* – труба паровоза (або пароплава), *mushroom* – гриб, так само як і складні слова, що містять унікальні компоненти, слід класифікувати як асинтаксичні.

Незважаючи на те, що відносини між членами асинтаксичних складних слів неминуче виявляються розпливчатими, ми все ж можемо підвести клас асинтаксичних утворень під основні угруповання синтаксичних і напівсинтаксичних складних слів. В англійській мові, наприклад, сурядні або сполучні відносини, які ми спостерігаємо в напівсинтаксичних складних словах типу *bittersweet* – гірко-солодкий, у порівнянні зі словосполученням *bitter and sweet* – гіркий і солодкий, можна побачити також і в асинтаксичних складних словах типу *zigzag* – зигзаг, *fuzzy-wuzzy* – кошлатий, *choo-choo* – ту-ту [44, 75].

Більшість асинтаксичних складних слів у певному сенсі нагадує конструкцію атрибут + головний член: *door-knob*, *bulldog*, *cranberry*. На підставі такого порівняння можна провести різницю між копулятивними та детермінативними складними словами. Такий розподіл перехресується з поділом на синтаксичні, напівсинтаксичні, а також асинтаксичні складні слова. Можна було б відзначити і більш дрібні підрозділи.

В англійській мові також можна виділити певний клас складних слів, компоненти яких розрізняються лише фонетично, і до того ж досить незначно: *flim-flam* – дурниця, *pell-mell* – плутанина, *fuzzy-wuzzy* – кошлатий. Індійські вчені вважали також доцільне виділяти серед детермінативних складних слів спеціальний клас синтаксичних складних слів, що складаються з атрибуту і головного члена типу *blackbird* – дрізд.

Складні слова синтаксичного типу. Компоненти складних слів не можуть вступати в самостійні синтаксичні зв'язку. Так, у словосполученні *government financed* обидва повнозначних слова можуть отримати визначення: *a factory generously financed by the British government*. Якщо ж ми візьмемо складне слово *government-financed*, то жоден з його компонентів не може бути розширений. В англійській мові представлені моделі утворення компресивів з омонімічних словосполучень і речень [59, 42].

Складні слова утворюються за певними моделями. Вони значно відрізняються одна від одної за багатьма характеристиками. Так є такі, за якими

створюються сотні і тисячі слів. Значення кожної окремої моделі визначається і тим фактом, що в рамках деяких з них можуть діяти різні семантичні типи з різноманітними відносинами між компонентами, інші моделі у свою чергу, можуть породжувати лише однотипні слова. Також є моделі утворення складних слів зі субстантивованих словосполучень.

Нарешті, можуть бути моделі, за якими створено лише кілька, а то й одне слово. Також є так звані закриті моделі. Це означає, що по них вже не створюються і не можуть створюватися нові слова.

Основним способом об'єднання компонентів складних іменників є з'єднання основ різних частин мови без їх зміни або оформлення. Характерною особливістю складних іменників є те, що перший компонент може бути виражений основою будь-якої частини мови, в той час як останній найчастіше виражений основою іменника.

У сучасному мовознавстві активний інтерес викликають багатоконцентні складні слова, що складаються з двох або більш ніж двох основ, з'єднані службовим словом, тобто синтаксично поширені складні освіти. Подібним словами властива фразова стійкість: *man-and-wife*, *face-to-face*, *difficult-to-understand*.

Виділяється два типи складних слів синтаксичного типу: двокомпонентні і багатоконцентні складні слова.

Двокомпонентні складні слова. Аналіз моделей складних слів показав, що зустрічаються 10 основних моделей двокомпонентних складних одиниць [4, 178]. Складні іменники представлені моделями, що приведені нижче.

Слова, що утворені за цією моделлю N + N іменники: *night-school*, *waistline*, *toothbrush*, *sand-storm*, etc. Ряд лінгвістів вважає, що дана модель є асинтаксичною, так як два іменника в одній і тій же формі не можуть скласти словосполучення. Дана модель охоплює слова з підрядними і сурядними зв'язками, слова, компоненти яких перебувають у відносинах додатків. У словах

з підрядним зв'язком можуть бути будь-які семантичні відносини. Так перший компонент може означати суб'єкт: *sunrise, earthquake*; об'єкт: *dog-show*; місце: *garden-party, air-mail*; час: *nightmare*; мету: *flagstaff*; засіб, інструмент: *gunshot*; щось, що міститься у другому компоненті: *stone-fruit*.

Дані приклади указують на неоднозначність такої класифікації. Наприклад, слова *garden-party* та *air-mail* потрапляють в один тип, в той час як їх трансформація наочно показує відмінність у відносинах між їх компонентами: *garden-party – party in the garden; air-mail – mail by / through air*. Крім того, багато слів взагалі не відносяться до жодного типу. В основі відносин може лежати: порівняння, матеріал, мета, час. Наприклад, *headache, moon-flower, blockhead, network, gunpowder*.

У новітній англійській мові все більше посилюється тенденція до стягненого написання складних слів даної моделі. Цим підкреслюється їх монолітність. Слова даної моделі виявляють велику здатність до подальшого словотворення [5, 67]. Це виражається в їх конвертованості в дієслова: *to spotlight, to streamline, to joyride*. Слова моделі N + N з сурядним зв'язком менш численні, ніж слова цієї ж моделі, але вже з підрядним.

Модель Adj + N: *blackboard, pussycat, greenroom, blackmail* і т.д. За цією моделлю утворюються іменники. Її можна охарактеризувати як ендоцентричну та синтаксичну, оскільки розташування її компонентів збігається з розташуванням елементів в словосполученні. Розмежування між складним словом даної моделі і словосполученнями, що складається з прикметника та іменника, проводиться на підставі ознак щільно-оформленості, а саме: орфографічного – злите написання; фонетичного – об'єднує наголос, а також компоненти складного слова не можуть вступати в сепаратні синтаксичні зв'язку. Крім цих критеріїв застосовується також і семантичний. Згідно з ним перший компонент втрачає своє пряме значення.

У результаті цього значення складного слова відокремлюється від значення паралельного, матеріально схожого словосполучення.

О.Д. Мешков вказує на те, що в даній моделі необхідно знати різницю між словами типу *hothouse* і *madhouse*. У першому випадку прикметник визначає іменник, у слові ж *madhouse* перший компонент не має безпосереднього зв'язку з другим. Це можна представити наступними трансформаціями: *a hothouse = a house which is hot*, але *a mad house = a house for mad people*.

Модель V + N: *cease-fire*. Вона відноситься до ендоцентричних оскільки по ній утворюються іменники, тобто частина мови, представлена другим компонентом. Основна маса цих слів позначає обличчя [61, 49]. При цьому відносини між дієсловом та іменником є об'єктними: *cutthroat*, *pickpocket*, *turncoat*. Багато з цих слів мають pejоративне значення: *findfault*, *fillbelly*, а деякі є кличками: *scaldrag*, *scrapegut*.

У рамках цієї ж моделі утворюються слова, в яких другий компонент є загальною назвою предмету, що позначається, у той час як перший – дієслово – уточнює його, наприклад *a drawbridge*.

Gerund + N – наступна асинтаксична, ендоцентрична модель. По ній утворюється велика кількість слів, в яких другий компонент позначає предмет, а перший характеризує його з точки зору дії, для виконання якого призначений даний предмет: *sleepingcar*, *writingtable*. Дані слова можна трансформувати таким чином: *sleepingcar – a car for sleeping*. Слова, утворені за цією моделлю, треба відрізняти від вільних словосполучень: *sleeping boy*.

Ще двокомпонентними моделями складних слів можна виділити наступні: N + Part II: *man-made*, *tsunami-affected*; Adj. + Part II: *plain-spoken*, *well-paid*, N + Adj.: *lifelong*.

Поширена думка, що перші компоненти складних слів є в основному одноморфемними словами: *separatist movement*, *human history*, *pregnancy centers*. Спостереження показують, що семантика другого компонентів складних слів змінюється від стилю до стилю, від епохи до епохи [61, 53]. Так, для 60-х років найбільш продуктивними були полуаффікси *-arama* та *-wise*. У

70-ті роки поширилися одиниці *-oriented* та *-watcher*. У 80-ті роки відзначається *-intensive, -nomics, -wide, -friendly*, а також *-poor, -rich, -resistant, -free, -phone*.

Інформаційна функція виконується складними словами також і в результаті позначення нових соціальних подій і явищ, таких як положення молоді, вживання наркотиків, прийом алкоголю: *family-planning, single-mother, drug-taker, drink-driving*.

Також діюча функція властива словам, що містить у своїй структурі слова, другим компонентом яких є прикметники або прислівники з Participle II, що мають емоційно-оцінний характер: *lifelong friends, bittersweet part of tonight*. Особливу групу складають складні іменники типу: *girl-friend, boy-friend, manservant*. У складі цих слів перший компонент служить показником статі. Таким чином, двокомпонентні складні слова являють собою актуальну соціальну лексику, яка відображатиме насущні проблеми сучасності.

Багатокомпонентні складні слова

Порівняльний аналіз показав, що в мові багатокомпонентні слова не мають широкого розповсюдження, на відміну від аналітичних статей. Скоріш за все це пов'язано з особливостями жанру: усне мовлення й особливо сприйняття усного мовлення на слух не витримує перевантаження важкими багатокомпонентними утвореннями, які важко сприймаються на слух. Тим не менш, зустрічається певна кількість багатокомпонентних складних слів, які будувалися на основі синтаксичних структур, таких, як атрибутивний, інфінітивний, порівняльний та сполучно-сурядний звороти [31, 24].

Найбільш поширеною є структура, що виникла на основі атрибутивного обороту. Тут зустрічаються такі моделі: N + prep + N: *mother-in-law, man-of-war, commander-in-chief, stay-at-home, etc.*; N (V) + prep + N (V): *bread-and-butter*; N + linking vowel + N: *handicraft, handiwork*.

З'єднувальний приголосний в складі слова цього типу є показником морфологічної оформленості складного слова. Однак морфологічна оформленість є не характерною для складних іменників.

Складні слова, утворені на основі союзних сурядних словосполучень, представлені в основному моделлю N + and + N: *health-and-retirement security*.

У порівнянні з двокомпонентними складними словами багатоконпонентні мають менш поширену сферу вживання. Багатоконпонентні складні слова утворені поєднанням двох або більше основ і службовим словом. Лінгвісти виділяють кілька моделей багатоконпонентних складних слів: N + prep + N, N (V) + prep + N (V), N + linking vowel + N.

1.3. Класифікація композитів німецької мови

В німецькій мові словоскладання є провідним способом словотворення. Значна частина словникового запасу німецької мови - композити. Особливо продуктивним є словоскладання як спосіб утворення слів, які означають предмети і явища, тобто іменників.

В історії словотвору відомо багато робіт, в яких автори зверталися до вивчення складних слів. Для ранніх робіт із словотвору характерне визначення семантики складних слів через виявлення узагальнених типів відносин між компонентами. Так, на думку О.Бехагеля і Т.Пауля, перший компонент може висловлювати відношення місця, де знаходиться предмет, позначений другим компонентом (*Bergbahn*), часове відношення (*Nachtlied*), відношення інструменту до дії (*Faustkampf*), матеріалу до предмету (*Bleistift*) та інше [71, 106].

Особливе місце в словоскладанні займає вивчення мотивів, якими керується мовець при вживанні складних іменників. Під мотивом в даному випадку розуміється причина, яка спонукає мовця вживати в процесі мовлення для позначення того чи іншого предмета або явища саме складне слово, а не іншу конструкцію. Можна назвати наступні мотиви словоскладання: відсутність необхідного найменування в мові, стійке закріплення у свідомості

семантично мотивованих слів, старіння певної одиниці і втрата її наочності, мовна економія, створення евфемізмів і метафор, гра слів.

Специфіка німецьких складних іменників полягає в тому, що вони можуть виражати найрізноманітніші логіко-семантичні відношення, тобто можуть виражати відношення, що передаються вільним словосполученням. Таким чином, складний іменник виконує як лексичні, так і синтаксичні функції.

Синтаксичний характер складних іменників проявляється в легкості і простоті утворення їх в процесі мовлення для вираження найрізноманітніших смислових відношень, при чому характер цих відношень формально не виражається і в деяких випадках зрозумілий із семантики безпосередніх складників, тобто компонентів складних іменників, їх внутрішнього контексту [49, 208]. Безмежна можливість німецького іменника вступати в зв'язки з іншими основами в формі складного слова складає специфічну рису структури німецької мови.

Словоскладання не є провідним способом словотворення в українській мові. Складні іменники української мови утворюються в процесі словотворення і входять до словникового запасу мови, але словоскладання в українській мові не є індивідуально-мовним засобом вираження різноманітних зв'язків між предметами та явищами.

Різноманітність типів складних слів в німецькій мові, їх різні структурні, семантичні та стилістичні особливості, різне походження словотворчих моделей ускладнює їх класифікацію. Німецькими германістами розроблені різні типи класифікацій, які базуються на різних критеріях. Так, А.М. Іскоз і А.Ф. Ленкова у своїй книзі «Лексикологія німецької мови» розглядають два типи складних слів, виходячи з двох різних принципів:

- 1) морфологічного принципу;
- 2) семантико-синтаксичного.

При класифікації складних слів, в основі яких лежить морфологічний критерій, А.М. Іскоз і А.Ф. Ленкова вказують, що складні слова можуть

належати до будь-якого класу слів [69, 39]. Їх приналежність до того чи іншого класу залежить, як правило, від другого (останнього) компоненту, який відображає граматичні характеристики всього складного слова. Першим компонентом складного слова може виступати будь-яка частина мови, а другим компонентом обов'язково є іменник.

Так складний іменник може мати наступну морфологічну структуру:

іменник + іменник: *Menschenkraft, Konzertpalast, Hochzeitstag*;
 прикметник + іменник: *Schwarzbrot, Rotwein, Zartgefühl*;
 дієслівна основа + іменник: *Schreibtisch, Bohrmaschine, Schlafkleid, Speisezimmer*;
 числівник + іменник: *Zweikampf, Dreigespann*;
 займенник + іменник: *Jchton, Jchform*;
 прислівник + іменник: *Voraussage*;
 прийменник + іменник: *Umwelt, Mitschuler*.

Складний прикметник може складатися з:

прикметник + прикметник: *dunkelrot, hellblau, kaltweiss*;
 іменник + прикметник: *blutrot, stockdunkel, schneeweiss*;
 основа дієслова + прикметник: *siegeheiss, merkwurdig, glanzebdschwarz*;
 числівник + прикметник: *zweigliedrig, dreistockig*;
 займенник + прикметник: *diesbezuglich, selbstgefällig*;
 прийменник + прикметник: *unterirdisch, uberglucklig*.

Складне дієслово може мати наступну морфологічну структуру:

дієслово + дієслово: *stehenbleiben, kennenlernen*;
 іменник + дієслово: *teilnehmen, stattfinden*;
 прикметник + дієслово: *freisprechen, stillstehen*;
 числівник + дієслово: *vierteilen*;
 прислівник + дієслово: *weitergehen, fortfahren*.

Семантико-синтаксична класифікація розрізняє чотири типи композитів у німецькій мові: означальні складні слова; сурядні складні слова; словозсув; зрощення.

Означальні складні слова характеризуються атрибутивним зв'язком, що існує між компонентами складного іменника, перший компонент визначає другий. Другий компонент (основне слово) визначає приналежність всього слова до певного класу слів, а також сам характер його граматичних категорій і форм. Обидва компоненти значимі в лексичному плані. Наприклад: *die Eisenbahn* – залізниця. Існує ускладнений вид означальних складних слів – багатоконпонентні складні слова, які складаються з двох частин: означального і основного слова, але одна з цих частин є в свою чергу складним словом: *der Hauptbahnhof* – головний залізничний вокзал. Особливим підвидом означальних складних слів є бахувріхі, в яких перший компонент визначає другий. Вони за змістом відповідають позначенню належності або властивості людини, тварини або рослини, але в результаті метонімічного перенесення служать найменуванням самої людини, тварини або рослини: *die Schlafmütze* – соня, *das Nashorn* – носоріг [3, 131]. При перекладі атрибутивні зв'язки зберігаються, проте відносини між компонентами можуть змінюватися.

Сурядні складні слова складаються з двох граматично рівноправних компонентів (і перший і другий компоненти повинні належати одному і тому ж граматичному класу), які пов'язані між собою. Кожен компонент має своє власне значення, але значення всього складного слова виражає якесь нове поняття: *der Strichpunkt* – крапка з комою. Сурядні відношення при перекладі не передаються.

Словозсув утворює особливий тип складних слів у німецькій мові. Вони представляють собою об'єднання в одній одиниці декількох слів або цілого (маленького) речення: *das Zugrundegehen* – загибель утворилось з *zu Grunde gehen*. Компоненти таких складних слів не втрачають свого самостійного

значення та легко розуміються. Лексичні відношення передаються максимально.

Зрощення – це результат взаємодії двох словотворчих процесів: словоскладання і суфіксації або словоскладання і субстантивації. Своєрідність даного процесу полягає в тому, що він перетворює словосполучення, не змінюючи форми останнього, в єдину словотворчу основу і взаємодіє при цьому з іншим способом: *die Gesetzgebung* – законодавство, *die Dampfheizung* – парове опалення [3, 79]. При перекладі таких складних іменників можуть збігатися всі властивості.

Взагалі переклад вимагає певних вмінь і навичок перекладача. Одиниці з нестандартною залежністю потребують особливої перекладацької технології, так як структура і функції можуть дуже відрізнитися у двох мовах. Так складні слова вимагають проведення аналізу словотворчих морфем, наявних у складному слові і виявлення взаємовідношень цих складових частин. Останній компонент складного слова – основне слово (*das Grundwort*) визначає роду приналежність слова і є переважно основною смисловою частиною. Попередні компоненти доповнюють або конкретизують поняття цілого слова. Складне слово може бути єдиним смисловим цілим із збереженням значення кожного компоненту складного слова або без такого збереження [4, 161].

При перекладі словосполучень чи «усічених» слів (це слова, що позначають багатофункціональні поняття з декількома об'єктами дійсності, де є один спільний компонент, і спільний компонент замінюється дефісом у першій частині слова, а друга приєднується за допомогою сполучника *und*) треба пам'ятати, що в першій частині слова пропущений певний компонент всього складного слова чи словосполучення: *der Werkzeug und Landmaschinenbau* – верстатобудування і сільськогосподарське машинобудування.

Складні іменники можуть означати стійкі терміни, які закріплені в загальнономовних та спеціальних словниках, нормативних документах,

довідниках та ті, що утворилися відповідно до конкретного контекста, які ще не закріплені в літературі.

Для перших необхідно при перекладі знайти відповідний україномовний еквівалент. Якщо еквівалент відсутній або не може бути знайдений, то потрібно узгодити його значення з фахівцями відповідної галузі науки чи техніки. Відсутність у словниках складних іменників, що зустрілися в тексті, може свідчити проте, що їх утворення okazionale, що вони не можуть мати в українській мові відповідника у формі іменника, тому, у разі сумнівів, доцільно використовувати описовий переклад на базі різних частин мови.

Як вже зазначалося раніше, існують різні типології композитів. Наприклад, М.Д. Степанова і Ф. Фляйшер в книзі «Теоретичні основи словотворення німецької мови» розрізняють дві групи композитів [58, 115]: копулятивні композити та означальні композити.

Копулятивні композити складаються з двох компонентів, які повинні належати одній і тій же частині мови і повинні бути пов'язані між собою твором. Обидві НС композиту мають своє власне лексичне значення, але вони однаково беруть участь у формуванні значення словотворчої конструкції: їх семантичне співвідношення може бути описано сурядним зв'язком з «і» [58, 117]. Наприклад: *Dichterkomponist, Freundfeind*.

Означальні композити складаються з двох компонентів, які пов'язані між собою підпорядкуванням, тобто предмет, позначений «основним словом» (рівний другому НС) «визначається» «визначником» [58, 118]. Останній компонент визначального композиту виражений іменником, перший може належати до будь-якого граматичному класу слів.

Як перший, так і другий компонент значимі в лексичному плані: значення компонентів збігається з лексичним значенням відповідних слів, тобто з їх значенням у самотійному вживанні. Але в ряді випадків той або інший компонент або все слово в цілому зазнає значне переосмислення. Наприклад: *Lowenzahn, Seelowe, Augapfel*.

Особливими випадками визначальних композитів є еліптована форма, уточнюючі композити та «присвійні композити» [58, 121].

Під еліптованою формою розуміється означальні композит (здебільшого – іменник + іменник), у якого семантичне відношення між компонентами може бути розкрито тільки при введенні ланки-посередника: *Bier (glas) decker, Tank (stellen) wart.*

Уточнюючі композити володіють поверхневою структурою визначальних композитів, але семантично побудовані інакше. Один з компонентів (перший або другий) володіє лише частковою вторинною мотивацією при відсутності семантичної модифікації або синтаксичної транспозиції [16, 122]. Наприклад: *Turteltaube* (у тому ж значенні раніше вживалося *Turtel*), *Eichbaum*.

«Присвійні композити» мають структуру визначальних композитів. Їх особливість обумовлена об'єктом, прийнятою за точку відліку; таким не є – як зазвичай у визначальних композитів – безпосередньо другий компонент: *Langbein* означає не *langes Bein*, а *der Mensch mit langen Beinen, Graukopf, Schlafmutze*.

Важливо відзначити, що виділення певних груп складних слів в німецькій мові характеризується змішанням різних принципів. Якщо при класифікації, в якій виділяється морфологічна структура композиту, важливу роль відіграє морфологічний критерій, то при розмежуванні на означальні і копулятивні композити враховується не тільки, синтаксичний критерій (зв'язок між компонентами композита), але і семантичний.

Важливу роль в утворенні композитів відіграє річкова приналежність першого компонента. Якщо у складного іменника другий компонент виражений іменником, у складного прикметника – це прикметник, а у дієслова – дієслово, то перший компонент цих композитів може бути основою будь-якої іншої частини мови. У складного іменника в німецькій мові як перший компонент використовуються: іменники, прикметники, дієслова основи, займенники, прислівники, числівники та прийменники.

Другий компонент складного прикметника може бути виражений: іменником, прикметником, основою дієслова, числівником, займенником, приводом. У складного дієслова в якості другого компонента вживаються: дієслово, іменник, прикметник, числівник і прислівник.

Таким чином, можна зробити наступний висновок, що композитотворчий потенціал іменника більше, ніж у імені прикметника, дієслова або іншої частини мови.

Семантичні відношення між компонентами німецьких композитів можуть бути більш-менш різноманітними, залежно від того, якої частини мови належить дана сполука, як виражений перший компонент даного композиту, до якого типу композитів належить дане складне слово: означальними або копулятивного.

Вельми різноманітні семантичні відношення можна простежити у складних визначальних іменників з першим компонентом іменником, що ж до складних визначальних іменників з першим компонентом, вираженим прикметником і дієсловом, то семантичні відношення між компонентами менш різноманітні.

Тип копулятивних складних іменників значно менше поширений, ніж тип складних визначальних іменників, хоча і тут можна виділити кілька груп з точки зору їх семантики.

Композитотворення прикметника не відрізняється принципово від композитотворення іменника. Серед складних прикметників можна виділити означальні і копулятивні композити. Семантичні відношення між компонентами складних прикметників в цілому не будуть відрізнятися від семантичних відносин між компонентами складних іменників, тут будуть виділятися ті ж групи композитів, що й іменника.

Важливо відзначити, що словотвір складних дієслів багато в чому відрізняється від словотворення іменника та прикметника. Семантичні відношення між компонентами представлені менш різноманітно, серед

складних дієслів не виділяються визначальні і копулятивні композити. Особливої уваги заслуговує розгляд так званих ДСК.

1.4. Поняття «термінологія», «терміни» та «професіоналізми»

Лексика є основним пластом будь-якої мови, без якої він просто не може існувати, оскільки її завданням є номінація об'єктів дійсності, а також передача знань і інформації про них. Лексика обмеженого вживання, це такий пласт лексики, в якому містяться слова, рідко використовувані в мові отже, зрозумілі не усім людям, що говорять на ньому. Вживання таких слів обмежується територіальними, соціальними і професійними особливостями носіїв мови [4, 163]. До типів такої обмеженої у вживанні лексики можна віднести жаргонізми, діалектизми, професіоналізми і спеціальну лексику, або термінологію. Усі вони протилежні до круга загальноновживаної лексики, проте активно взаємодіють з ним, що характеризується постійним утворенням нових значень слів в мові.

Загальновідомо, що будь-яка галузь діяльності має свою специфічну лексику і терміни відіграють в них доволі важливу роль. Термін являє собою слово чи словосполучення, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступає у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю [20, 155].

На думку М. Глушко, термін – це слово чи словосполучення для вираження поняття і значення предметів, які володіють, завдяки точній і строгій дефініції, чіткими семантичними границями і тому однозначне в межах певної класифікованої системи [20, 111]. В.І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки [25, 330]. О.Ю. Шмельова називає терміном «спеціальну мовну

одиницю (слово або словосполучення), що складається в системних відносинах з іншими собі подібними за статусом мовними одиницями відповідного спеціального мови, яка використовується для найменування і вирази спеціального (або 9 професійного) об'єкта, поняття, явища або виду діяльності, при цьому здатну мати образність і полісемічності» [64, 10]. Термін – це невід'ємна частина лексичної частини мови.

Термін може утворюватися на основі рідної мови або бути запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміноелементи) так і з іншої мови, проте в будь-якому випадку, він повинен відображати ознаки даного поняття. Терміни існують в мові не самі по собі, а в складі певної термінології. Термінологія, як система наукових термінів, являє собою підсистему у складі загальної лексичної системи мови.

Термінологія – це один з аспектів мови, який протягом останніх десятиліть розвивається з особливою інтенсивністю. За О.С. Ахмановою, термінологія – це система понять даної науки, закріплена в певному словесному виразі. Р.Ю. Кобрин називає термінологією «сукупність взаємообумовлених лексичних одиниць, що служать для позначення понять будь-якої галузі людського знання, яка в свою чергу утворює систему її понять» [29, 9].

З даного вище визначення випливає, що термінологія належить до певної галузі знання, існує всередині конкретної системи, де співвідноситься з конкретними поняттями. Вивчення термінів неможливо здійснювати ізольовано від терміносистеми, до якої вони належать. При первинному аналізі даного поняття можна зробити висновок, що термінологічна система являє собою систему, що об'єднує терміни певній галузі знання. Якщо в загальній мові слово може бути багатозначним, то, потрапляючи до певної термінологічної системи, воно набуває однозначності [17, 77].

Термінів, що мають відповідники у загальноновживаній лексиці (пор. загальноновживані слова довгота, додаток, рівняння, уявлення і терміни – географічна довгота, граматичний додаток, математичне рівняння,

психологічне уявлення тощо), в сучасній мові відносно небагато. Основна функція термінологічної лексики номінативна, термінами називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань. У цій функції вони завжди виступають у науковому, публіцистичному, професійно-виробничому й діловому стилях. Проте термінологічні слова можуть вживатися й поза цими стилями, їх досить часто використовують і в мові сучасної художньої літератури, в якій вони, крім свого прямого номінативного значення, набувають і додаткових значень, а також експресивного чи емоційного забарвлення.

У мові художньої літератури терміни можуть втрачати «свою стилістичну замкненість», а використання термінологічних слів «у ролі складових елементів тропів і художніх образів» зумовлює часткову чи й повну їх семантичну детермінологізацію [4, 87].

Термінознавство в цілому досліджується достатньо багато, але вирішенню проблем це недостатньо сприяє. Сучасні вітчизняні термінологи значно глибше розробляють теорію терміна як мовного знака, теорію термінології як підсистеми загальної літературної мови, ніж термінологи початку ХХ століття. Термінологія розглядається як один із рівнів лексики із можливим свідомим впливом суспільства на мову і в той же час як засіб забезпечення наукової діяльності суспільства – в аспектах вивчення джерел пізнання та закріплення його результатів.

Такі дослідники в історії термінознавства, як Е. Вюстер, Д.С. Лотте, О.О. Реформатський, О.С. Герд, О.Д. Хаютін, В.П. Даниленко, Ф.О. Нікітіна, В.Н. Петрова та ін., зробили великий вклад в сферу термінології. Було присвячено багато робіт системному вивченню термінології (Ф.А. Циткіна, Т.А. Журавльова).

Вивчення терміна проводиться як спеціалістами різних галузей знань, так і лінгвістами, як показує аналіз досліджень про терміни. Термін розглядається спеціалістами у плані найбільш точної його відповідності науковому й технічному поняттю, яке він виражає, вирішуються проблеми стандартизації

термінів і впорядкування терміносистем. Здебільшого фахівці певної галузі знання укладають термінологічні словники, які розкривають значення термінів через їх дефініції. Лінгвісти досліджують питання мовної природи терміна (С.Д. Шилов, А.І. Моїсєєв), вивчають термін як одиницю особливої лексичної системи (В.Н. Лейчик, Т.А. Лисицина, Р.Ю. Кобрин), розглядають термін як об'єкт лексикографічного опису (А.В. Суперанська).

Значна кількість лінгвістичних розвідок присвячена питанням утворення термінів (В.С. Кулебакін, Я.А. Кліновицький). Даниленко В.П. відомий своїми роботами з термінологізації різних частин мови. Вивчаються як однослівні терміни, так і їх словосполучення (Л.А. Динес). Також терміні-словосполучення досліджуються і з погляду їх структури, і в аспекті їх семантики (В.С. Глумов).

У сучасному мовознавстві й досі немає чітко визначення таких понять як «термін», «термінологія», «термінознавство». Також існує питання щодо ознак терміна, зокрема його мотивованості чи немотивованості. Одні дослідники відстоюють позиції мотивованості, оскільки вважають, що мотивованість сприяє встановленню асоціативних зв'язків з іншими термінами і явищами, кращому запам'ятовуванню термінів, які називаються, правильно орієнтують на зміст відповідного наукового поняття, а інші – дотримуються думки, що мотивованість, утруднює розуміння термінів, викликаючи додаткові асоціації.

На думку В. Перхача, наукова термінологія, повинна характеризуватися такими чинниками: досконалістю та економністю. Під досконалістю термінології розуміється логічність, чітка граматична структура, умотивованість термінів, під економністю – легкість у вивченні, її інформативність, стислість терміноодиниць. Навіть поняття «термін» не має єдиної загально визнаної дефініції. Все залежить від того, які ознаки бере дослідник до уваги при вивченні цього рівня лексики.

Поняття «термінологія» і «термінознавство» у роботах деяких сучасних дослідників не розмежовуються. Однією з найважливіших ознак терміна є

наявність дефініції, але надання термінам дефініції зумовлює складність завдання через те, що процес дуже повільний. Точаться суперечки навколо питання про те, чи варто давати визначення номенклатурним назвам, чи всі терміни повинні мати дефініції, чи можливо дати визначення тим термінам, які є потенційними об'єктами вивчення.

Виробнича діяльність потребує безпосереднього спілкування людей, зайнятих у ній. Засобом цього спілкування, засобом обміну думками, засобом, що сприяє розвитку тих чи інших галузей виробництва є єдина національна мова з її граматичною будовою, основним словниковим фондом та спеціальною, фаховою лексикою.

Виникнення і розвиток фахової лексики пов'язується зі спеціалізацією виробничої діяльності людей. Чим більше розвинена та чи інша галузь виробництва науки і техніки, тим більше вона має спеціальних термінів, тим багатша її термінологія [12, 182].

Термінологічна лексика, яка є частиною словникового складу мови, все ж істотно відрізняється від загальноповсякденної. Більш того, деякі лінгвісти розрізняють також наукову й технічну термінологію. Так, Ж. Віньє та А. Мартен підкреслюють, що ця різниця зумовлена самими обставинами виникнення науки й техніки, оскільки техніка виникла, як результат довгої низки проб, які часто проводилися наважання, шляхом емпіричних пошуків ремісників та помилок; наука ж розвивалася своїм власним шляхом і, звільняючись від первинних містичних та релігійних уявлень, лише на початку 19-го століття завдяки своїм новим досягненням змогла надати нового імпульсу поширенню технічних знань. Тому «не можна вважати само собою зрозумілим, що наука і техніка належать до однієї і тієї ж галузі мислення і в мові можуть бути висловлені одними й тими самими лінгвістичними засобами... У кожному випадку мова використовує різні поняття і власні синтаксичні засоби» [13, 11]. Разом з тим, слід визнати, що в епоху бурхливого розвитку науки і техніки ці дві сфери людської діяльності розвиваються паралельно, взаємодоповнюють,

взаємозбагачують одна одну, що виявляється також у взаємопроникненні особливостей їх мов.

Сьогодні вже є більш логічним стверджувати існування мови науки, в межах якої міститься мова техніки. М. Зубков у своїй роботі зазначає, що наукові поняття визначаються спеціальними словами – термінами, які складають основу наукової мови.

Термін – це слово, або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. Термін не називає поняття, як звичайне слово, а навпаки, поняття приписується терміну, додається до нього. У цій різниці вбачається відома конвенційність терміна, яка полягає в тому, що вчені чи фахівці тієї чи іншої галузі домовляються, що розуміти, яке поняття вкладати в той або інший термін. Отже, конкретний зміст поняття, визначеного терміном, буде зрозумілим лише завдяки його дефініції – лаконічному, логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предмета, або зазначення поняття, тобто його зміст і межі [24, 134].

Важливою ознакою терміна є дефініція. Проте багато дослідників вважає, що не всі терміни можуть мати дефініції. Якщо терміни використовуються на позначення щойно винайдених понять, то вони не можуть мати єдиної унормованої дефініції, як і сама назва терміна не може бути на цьому етапі становлення остаточною.

Однак переважна більшість термінів потребує обов'язкового і якнайшвидшого демінування, оскільки відсутність дефініцій, або наявність нечітких дефініцій у значної кількості термінів не дає можливості для продукування тлумачних словників і стандартів.

Також суперечливим залишається питання про синонімію в термінології: чи взагалі потрібні синоніми, позитивним чи негативним є це явище. Синонімія в термінології сьогодні є явищем швидше негативним, тому що кількість синонімів зростає, що не сприяє комунікативній оптимальності терміна.

Цьому сприяє і відродження термінологічної спадщини минулого, запозичення з інших мов, творення нових назв. Термінологи вважають, що сьогодні навряд чи можна запобігти процесові синонімії. Але в цьому є й позитивний момент: якщо є велика кількість синонімів, то ми можемо обрати найточніший, найдосконаліший термін. На міжгалузевому рівні породжується синонімія через неуніфікованість термінології на сучасному етапі і, – досить часто до одного й того ж поняття загальнотехнічної й загальнонаукової термінології добираються відповідники в галузевих термінологіях.

Необхідність у стандартизованій термінології виникає перш за все при труднощах в комунікації фахівців. На сьогодні відомі два типи сучасних термінологічних словників: одні словники – з виразною тенденцією до стандартизації, інші – навпаки, з якомога більшою кількістю синонімів, що в подальшому може послужити для подальшого найбільш точного відбору терміна та його стандартизації (наявність великої кількості синонімів дає змогу вибрати те слово, що найбільше задовольняє всі вимогам терміна). Багатозначність утруднює спілкування фахівців, тому її слід уникати, ймовірніше за рахунок створення нових термінів.

Однак мовознавці вважають, що уникнути багатозначності неможливо в термінології, як і в літературній мові в цілому. Поряд із полісемією співіснує омонімія, яка виникає в більшості випадків між термінами, що формуються в різних терміносистемах. Однак така омонімія не є негативною, оскільки співіснує в різних системах термінопонять.

Правильним є розмежування «професіоналізмів» і «термінів», які разом складають поняття спеціальної підмови. Розташовуючись один поряд з іншим, терміни, однак, мають більш упорядкований і нормалізований характер, тоді як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, які застосовуються вузьким колом спеціалістів, причому винятково в розмовній мові [27, 38].

Професійною лексикою називають слова і мовні звороти, що вживаються представниками певних професій, але не належать до термінів [27, 38]. Отже, професіоналізми – слова, характерні для мови людей певних професій. Оскільки професіоналізми вживають на позначення певних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови.

Професіоналізми виступають як неофіційні синоніми до термінів. З-поміж професіоналізмів можна вирізнити науково-технічні, професійно-виробничі та ін. Вони доволі різноманітні щодо семантичних характеристик.

На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії.

Здебільшого професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певного фаху. Виконуючи важливу номінативно-комунікативну функцію, вони точно називають деталь виробу, ланку технологічного процесу чи певне поняття й у такий спосіб сприяють кращому взаєморозумінню.

У писемній мові професіоналізм вживають у виданнях, призначених для фахівців (буклетах, інструкціях, порадах). Професіоналізми, як відомо, використовують також у літературі з метою створення професійного колориту, відтворення життєдіяльності певного професійного середовища у своїх творах [24, 145].

Таким чином, поняття «термінологія», «терміносистема», «термін» та «професіоналізм» є достатньо визначеними у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві, що дозволяє проводити дослідження в межах обраної нами теми. Хоча в укладеному нами словнику термінів гірничодобувної промисловості і немає професіоналізмів, бо матеріалом для вибірки

термінологічних одиниць слугували письмові фахові тексти та словники, професійна лексика все ж існує у повсякденному спілкуванні людей.

Висновки до 1 розділу

Складні слова являють собою семантично мотивовані одиниці, значення основ яких може бути абсолютно різним, так як при з'єднанні вони формують нове семантичне ціле. Вони утворюються при з'єднанні двох або більше кореневих морфем за допомогою відкритого, закритого або способу написання через дефіс. Складне слово – це оформлене лексичне утворення, що складається з двох (і більше) кореневих морфем. Цільнооформленність – основний критерій відмежування складного слова від словосполучення.

Складні слова дають можливість повніше висловити нові поняття і складають істотну частину словникового складу сучасних європейських мов. Особливо широке застосування складні слова знаходять в термінології.

Виникнення і розвиток фахової лексики пов'язані зі спеціалізацією виробничої діяльності людей. Чим більше розвинена та чи інша галузь науки, техніки чи виробництва, тим більше вона має спеціальних термінів, тим багатша її термінологія.

Науково-технічна термінологія – це широкий шар лексики, що інтенсивно розвивається та активно взаємодіє з іншими шарами словникового запасу мови, в першу чергу, із загальноживаною лексикою. Тому, вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури і семантики є одним з важливих завдань сучасної лінгвістики, в тому числі й перекладознавства.

Отже, термін – це слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття з певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя тощо. Специфіка термінів у тому, що вони однозначні у

межах тієї термінологічної системи, в якій уживаються, не зв'язані з контекстом і стилістично нейтральні.

Аналіз гірничої термінології показав, що більшість термінів тут виникло шляхом складання основ, адже саме вони складають до 70% термінологічної системи в галузі гірництва.

В англійській мові утворення складних слів відбувається шляхом юкстапозиції, в деяких випадках зі з'єднувальною голосною або приголосною. Частини складних слів в англійській мові часто є вільними морфемами. Найчисленнішу групу складних слів становлять складні іменники. Частіше зустрічається модель N+N та N+Adj. Вживання слів синтаксичного типу (інкорпорованих слів) більш поширене в англійській термінології.

В німецькій мові найбільш широку систему семантичних відносин між компонентами композиту можна побачити у німецьких складних іменників. Для них є характерною структура N+N. Система семантичних відносин між компонентами німецьких складних прикметників в цілому буде повторювати систему семантичних відносин між компонентами складних іменників.

Семантичні відносини між компонентами німецьких складних дієслів заслуговують особливого розгляду, так як семантичні відносини між компонентами складних іменників, прикметників відрізняються.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ КОМПОЗИТИВ ГІРНИЧОЇ СПРАВИ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ

2.1. Способи перекладу термінів у науково-технічних текстах

Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу науковці виокремлюють багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур. Також псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських та німецьких науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) являють собою труднощі перекладу [25, 97].

До граматичних відмінностей відносять особливості граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення. Так, в англійських та німецьких фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, баатоконпонентні композити, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо.

Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Звичайно, переклад науково-технічних текстів не є лише перекладом термінології. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є повне розуміння його перекладачем. Відсутність знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі.

Науково-технічна термінологія – широкий та інтенсивний розвинутий шар лексики, що активно взаємодіє з іншими шарами словникового складу мови, і в першу чергу із загальноживаною лексикою.

Терміни являють собою ідеальний засіб передавання інформації, адекватної конкретному фрагменту практичної діяльності. Їх використання робить повідомлювану інформацію точною, об'єктивною, достовірною. Разом з цим, при дослідженні термінологічного апарату будь-якої мови, особливої значущості набуває питання про розмежування терміну та так званого нетерміну [29, 56].

Справа в тому, що дослідники мови науки й техніки вказують на тенденцію до систематичного відбору слів із загальноживаної мови. При цьому термінологізацію зазнають, як правило, «звичайні слова». Тому вивчення всіх особливостей науково-технічного перекладу треба починати з розуміння того, що таке «термін», і, як він співвідноситься із загальноживаним словом. Терміном може бути слово або словосполучення, але їх співвіднесеність є завжди однозначною. Отже, невід'ємною характеристикою терміна є його однозначність у межах певної галузі науки або техніки.

Йому притаманні наступні ознаки:

- 1) не емоційність;
- 2) термінологічність;
- 3) часткова (суфіксальна, префіксальна) або повна інтернаціональність;

- 4) серійність утворення стійких словосполучень;
- 5) фактично повна відсутність фразеологізмів.

При перекладі науково-технічних текстів особлива увага приділяється перекладу термінів, які можуть становити головну складність для перекладача. Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів іноземною мовою і знання термінології рідною мовою.

З точки зору практики перекладу всі елементи системи вихідної мови (лексичні та фразеологічні одиниці) поділяються на дві групи:

- 1) ті, що вже мають відповідники в мові, на яку робиться переклад (наприклад: *equipment* – статкування);
- 2) ті, що не мають відповідників у мові перекладу (наприклад: *flaming* у термінології Інтернету).

Перші називаються одиницями, що мають еквіваленти у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями. Еквівалентні одиниці, за визначенням Карабана В.І., поділяються на одноквівалентні (тобто ті, що мають тільки один перекладний відповідник (наприклад: *flange* – фланець); і багатоеквівалентні (тобто ті, що мають більше одного перекладних відповідників (наприклад: *frame* перекладається як: рама (у будь-якому пристрої), станина (у верстаках), каркас (у гірничій справі), кадр (у кіно та на телебаченні), конструкція, корпус, ферма та ін.).

В сучасному перекладознавстві можна знайти два основних підходи до визначення поняття «еквівалент». Так, деякі визначення перекладу фактично підмінюють еквівалентність тотожністю, стверджуючи, що переклад повинен повністю зберігати зміст оригіналу.

Перший підхід у вирішенні проблеми перекладацької еквівалентності полягає у спробі знайти в змісті оригіналу якусь інваріативну частину, збереження якої необхідно і достатньо для досягнення еквівалентності

перекладу. Іншими словами, якщо переклад може виконати одну й ту ж саму функцію чи описує ту ж саму реальність, то він еквівалентний.

Другий підхід до визначення перекладацької еквівалентності можна назвати емпіричним. Суть його полягає в тому, щоб не намагатися вирішувати, у чому повинна полягати спільність перекладу й оригіналу, а зіставити велике число реально виконаних перекладів з їх оригіналами і подивитися, на чому ґрунтується їхня еквівалентність. Перекладач-професіонал завжди доб'ється практичної інформаційної еквівалентності перекладу оригіналу, але в теоретичному плані вона, ця еквівалентність, дуже різна. Можна заздалегідь стверджувати, що будь-який переклад ніколи не буде абсолютно ідентичним канонічному тексту оригіналу.

Еквівалентність перекладу оригіналу завжди поняття відносне. І рівень відносності може бути різним. Ступінь зближення з оригіналом залежить від багатьох факторів: від майстерності перекладача, від особливостей мов і культур, що зіставляються, епохи створення оригіналу і перекладу, способу перекладу, характеру перекладних текстів та ін. У широкому плані, під еквівалентністю розуміють щось рівноцінне, рівнозначне чому-небудь.

Варто особливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу – це, насамперед, спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта, і яка не тільки експліцитно, але й імпліцитно виражена в тексті.

Еквівалентність перекладу залежить також від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу. Таке трактування еквівалентності відбиває повноту і багаторівневість цього поняття, пов'язаного із семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними, жанровими та ін. характеристиками.

Причому всі зазначені в дефініції параметри повинні зберігатися в перекладі, але ступінь їхньої реалізації буде різний у залежності від тексту, умов і способу перекладу [13, 53].

Головне в будь-якому перекладі – це передача змістової інформації тексту. Всі інші її види й характеристики (функціональні, стилістичні (емоційні), стильові, соціолокальні та ін.) не можуть бути передані без відтворення змістової інформації, тому що весь інший зміст компонентів повідомлення нашаровується на змістову інформацію, витягується з неї, підказується нею, трансформується в образні асоціації та ін. Еквівалентність виступає як основа комунікативної рівноцінності, наявність якої і робить текст перекладом.

Під поняттям еквівалентності перекладу розуміють передачу в перекладі змісту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, що міститься в тексті, включаючи емотивні, стилістичні, образні, естетичні функції мовних одиниць. Таким чином, еквівалентність – поняття ширше, ніж «точність перекладу», під яким, зазвичай, розуміють лише збереження «предметнологічного змісту» оригіналу. Іншими словами, норма еквівалентності означає вимогу максимальної орієнтованості на оригінал.

Адекватний переклад є по означенню еквівалентним, хоча ступінь смислової спільності між оригіналом і перекладом може бути різною. Найбільш повна еквівалентність (на рівні мовних знаків) означає максимально можливу наближеність змісту різномовних текстів. Еквівалентний переклад не завжди буде вважатись адекватним, через те що він буде лише задовольняти вимогу смислової наближеності до оригіналу [19, 16].

Перекладацький еквівалент обирається на основі відповідності між лексичними та граматичними значеннями слів тих мов, які беруть участь у перекладі, виходячи з контексту, ситуації та фонових знань. У випадку, коли словник не дає точного еквівалента термінологічної одиниці або коли варіантні відповідники певного терміна вихідної мови відсутні, використовуються різні прийоми міжмовних трансформацій.

Завдання перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому в ході перекладу, щоб максимально точно передати значення кожного терміна.

Прийнято поділяти перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та стилістичні. Трансформації можуть поєднуватися одна з одною, приймаючи характер складних комплексних трансформацій.

Лексичні трансформації застосовуються при перекладі науково-технічних текстів у тому випадку, коли у вихідному тексті зустрічаються терміни з тієї або іншої професійної області, які відсутні в мові перекладу, або такі, що мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у фаховій мові перекладу.

Основним видом лексичної трансформації є транскодування – такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу.

Розрізняють чотири види транскодування:

1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *Steiger* –штейгер, *peak* – пік, *Maßstab* – масштаб);

2) транслітерування (слово вихідної мови передається за літерами, наприклад: *Shtrek* – штрек, *absorber* – *Absorber* – абсорбер, *laser* – лазер, *Bundestag* – Бундестаг);

3) змішане транскодування (транскрибування з елементами транслітерування, наприклад: *overlook* – оверлок, *Megawatt* – мегават);

4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *pallet* – полета, *platform* – платформа, *Platzkarte* – плацкарта, *Banknote* – банкнота).

Але при перекладі способом транслітерації не слід забувати й про «несправжніх друзів перекладача» (таких як *data*, *academic*, *cabinet*, *die Lektion*, *der Lektor* та ін.), транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих викривлень змісту.

Переклад термінів можливий також шляхом опису значення, коли термін замінюється в мові перекладу словосполученням, що адекватно передає зміст

цього терміна, наприклад: *maisonette* – квартира (помешкання) на двох рівнях (на двох поверхах), *rabbit* – газодифузійне розділення ізотопів з частковою рециркуляцією [35, 8].

До описового перекладу висувають такі вимоги:

- переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного терміном поняття;
- опис не повинен бути надто докладним;
- синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

При застосуванні описового перекладу термінів важливо слідкувати за тим, щоб словосполучення в мові перекладу повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного терміном оригіналу. У порівнянні з транскодуванням описовий переклад має перевагу: завдяки ньому досягається більша прозорість змісту терміна. Проте, такий спосіб характеризується і певними недоліками:

1) при його застосуванні можливо неточне або нечітке тлумачення змісту простого терміну,

2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість, а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко утворювати похідні терміни

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також інший прийом лексичних трансформацій – калькування. Калькування – це передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів.

Наприклад: *a standard key-combination* – стандартна комбінація клавіш, *wind rose format* – формат рози вітрів, *die Hochfrequenzwellen* – високочастотні хвилі, *interdisziplinär* – міждисциплінарний.

Лексико-семантичні трансформації – це спосіб перекладу лексичних одиниць іноземної мови шляхом використання одиниць мови перекладу, які не збігаються за значенням з вихідними, але можуть бути виведені логічно. Одним з видів лексико-семантичних трансформацій є конкретизація – процес, при якому одиниця більш широкого змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту, наприклад: *Geld* перекладається на українську не гроші, а долари або гривні (в залежності від контексту), або німецьке *Gold* перекладається на українську не золото, а прикраси із золота, золоті жіночі прикраси тощо.

При перекладі з української мови іноді необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно з контекстом або стилістичними вимогами. Наприклад, поняття «досліджувати» в українській мові може вживатися в різних ситуативних умовах, і його конкретне значення в значній мірі упорядковується контекстом; в іноземній мові цьому поняттю будуть відповідати різні, більш вузькі за значенням одиниці, в залежності від контексту, наприклад:

- *to explore* – досліджувати місцевість (*to explore the environment*);
- *to investigate* – досліджувати ринок (*to investigate the market*);
- *to research into* – досліджувати явище (*to research into the classical literature*).

При перекладі термінів також можливим є застосування прийому генералізації. Генералізація вихідного значення має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості, що відповідає їй за змістом у мові перекладу. Наприклад: щільний фільтр – *edge-type filter*, *Postimplantationszustand* – післяопераційний стан.

Модуляція або смисловий розвиток – це заміна слова або словосполучення іноземної мови, значення яких можна вивести логічним

шляхом з вихідного значення. Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникового відповідника при перекладі контекстуальним, логічно пов'язаним з ним.

Предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом або процесом і т. д. Найтиповішим прикладом смислового розвитку є причинно-наслідкове відношення: наприклад: *to drop* – випустити (щось з рук), *to fall down* – впасти (додолу) пов'язані саме такими відношеннями: *He dropped his watch* – Він випустив годинника, *His watch fell down* – Його годинник впав; або коли продукти діяльності замінюються суб'єктами діяльності, наприклад: *In soziologischen Arbeiten findet das eine andere Darstellung* – Соціологи дають цьому зовсім іншу інтерпретацію. Конструкції: предикат посідає друге місце, складний предикат – друге й останнє тощо.

Існує декілька видів науково-технічного перекладу (залежно від його рівня еквівалентності оригіналу):

1) Семантико-стилістичний переклад – семантично повний і точний, стилістично еквівалентний переклад, що відповідає функціонально-стилістичним нормам перекладу. Прагматично (функціонально) адекватний переклад передає основну (домінуючу) комунікативну функцію оригінала.

2) Дезиративний переклад – переклад інформаційного запиту споживача, не передаючий повний зміст тексту. Розрізняють також інші скорочені варіанти перекладу: реферативний, анотаційний, консультативний та типу експрес-інформація.

3) Консультативний переклад – це вид усного технічного перекладу, який включає усне анотування, усне реферування, вибіркового переклад і усний переклад заголовків, який виконує консультант-перекладач. Таку роботу може виконати лише досвідчений перекладач, який добре розбирається в тій чи іншій галузі науки і техніки. Переклад типу експрес-інформація – це реферативний виклад суті наукової статті перекладачем (після детального вивчення

оригіналу) із своєї точки зору, по власному плану, влюбій послідовності, але не виражаючи своєї власної оцінки оригіналу [7].

Багато труднощів при перекладі науково-технічних текстів пов'язані не лише з перекладом окремих термінів, а з передачею правильного змісту кожної фрази, що не завжди може забезпечити дослівний переклад [27, 54].

Тому доволі часто перекладач має застосовувати граматичні трансформації, які полягають у перетворенні структури речення в процесі перекладу відповідно до норм мови перекладу. Членування речення – це вид граматичної трансформації, за якої синтаксична структура іноземної мови перетворюється на дві чи більше предикативні структури мови перекладу. Цей прийом може бути зумовлений як граматичними міркуваннями (наприклад, у випадку відмінності в припустимості набору синтаксичних зворотів), так і прагматичними (наприклад, якщо речення зазнає цілого ряду перетворень, що призводять до комунікативно-надлишкової або стилістично неадекватної кількості додаткових синтаксичних зворотів).

Об'єднання речень – вид граматичної трансформації, протилежний до членування, при застосуванні якого синтаксична структура в тексті оригіналу перетворюється на одне речення шляхом об'єднання двох чи більше простіших речень [30, 76].

Заміна однієї частини мови на іншу частину мови – трансформація, яка застосовується, коли збереження частиномовної характеристики слова, що перекладається, призводить до порушення граматичних норм мови перекладу та норм слововживання. Така трансформація може застосовуватися для слів майже всіх частин мови і зазвичай супроводжується частковою або повною перебудовою структури речення, що перекладається [25, 313].

Переставлення – це зміна розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Найбільш звичайний випадок в процесі перекладу – це зміна порядку слів і словосполучень у структурі речення [30, 101]. Так, в англійському реченні порядок розташування членів

речення визначається правилами синтаксису: суб'єкт – предикат – об'єкт – обставина місця – обставина часу. В українському реченні на останнє місце стає «нове» за своїм значенням слово, що вперше використовується в даному реченні. Німецьке речення будується за законом так званої рамкової конструкції: предикат посідає друге місце, складний предикат – друге й останнє тощо.

Лексико-граматичні трансформації також широко застосовуються при перекладі англійських та німецьких текстів науково-технічної літератури.

Антонімічний переклад – такий вид трансформації, коли форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним [25, 291]. Означена трансформація представлена трьома видами:

1) негативація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечної семи замінюється в перекладі словом з префіксом не-або словосполученням з часткою не), наприклад: *to continue* – *fortsetzen* – не зупинятися;

2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента), наприклад: *unallowed* – *unerlaubt* – заборонений;

3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів, наприклад: *not impossible* – *nicht unmöglich* – можливий.

Експлікація або описовий переклад. При описовому перекладі лексична одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, що експлікує її значення (тобто дає пояснення або опис цього слова). До описового перекладу висувають такі вимоги:

1) переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного терміном поняття;

2) опис не повинен бути надто докладним;

3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути надто докладною, наприклад: *outscriber* – вихідний пристрій відтворення даних [25, 297].

Додавання – це вид трансформації, при якому в перекладі використовуються додаткові лексичні одиниці для передачі імпліцитних елементів змісту оригіналу. Часто цей прийом застосовується при перекладі для запобігання викривлення змісту у мові перекладу [30, 84]. Наприклад: *die Lagerfähigkeit* – стабільність (продукту) при зберіганні.

Вилучення – це вид трансформації, прямо протилежний додаванню. При перекладі і подальшій редакторській корекції до цього виду трансформації частіше всього звертаються, коли певна лексична одиниця є семантично надлишковою, тобто виражає значення, яке може бути зрозумілим з контексту [30, 93]. До подібної трансформації відноситься усунення так званих «парних синонімів». Наприклад: *Neue Technik und Verfahren der Erzeugung und Weiterleitung der Energie* – Нова технологія виробництва та передачі енергії [27, 545].

Контекстуальна заміна – це такий вид трансформації, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і підібрано із врахуванням контекстуального значення слова та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [25, 288]. По суті, даний вид трансформації використовується в тих випадках, коли необхідно зробити уточнення (конкретизацію), узагальнення (генералізацію), змінити заперечну конструкцію на стверджувальну (антонімічний переклад) або зробити повне переосмислення (наприклад, при перекладі фразеологізмів). Даний вид трансформації поєднує в собі елементи і використовує прийоми як лексико-семантичних, так і лексико-граматичних перетворень.

Сутність усіх розглянутих нами перекладацьких трансформацій полягає у тому, що вони сприяють адаптації тексту оригіналу до норм та традицій мови перекладу, досягненню максимальної зрозумілості перекладу, не обтяженого

невластивими мові перекладу граматичними конструкціями та лексичним складом.

2.2. Особливості перекладу англійських складних термінів у галузі гірництва

Характерними особливостями науково-технічних текстів є інформативність, логічність, точність і об'єктивність і як наслідок ясність і зрозумілість тексту. Окремі технічні тексти можуть володіти зазначеними властивостями в більшій чи меншій мірі, однак, у цих текстах використовуються мовні засоби, що сприяють задоволенню потреб саме технічної сфери спілкування. В області лексики це, перш за все, використання науково-технічних термінів і спеціальної лексики.

Формування термінологічної бази в звичному її розумінні в англійській мові почалося в XVIII столітті, в зв'язку з розвитком геології. В цей час геологія формується як повноцінна наукова дисципліна, що і послужило поштовхом для створення спеціалізованої системи термінів.

Англійська гірнична термінологія формувалася здебільшого за рахунок запозичення слів з німецької мови, так як перші праці з гірничодобувного справі почали з'являтися саме в Німеччині. Запозичення з термінології німецької мови можна поспостерігати на наступних прикладах: *stulm* – штольня, *miningsurveyor* – маркшейдер, *wornauger* – шнек, *zink* – цинк, *soil* – ґрунт. Термін *molybdenum* – молібден, був запозичений з латинської мови – *molybdaenum*.

Для англійської гірничої терміносистеми характерна близькість до загальноновживаної лексики. Така особливість тісно пов'язана з функціональною варіативністю терміна, який рухається в двох напрямках: диференціації та інтеграції, відображається в прагматичній мобільності термінологічних одиниць, які мігрують з загальноновживаної лексики в спеціальну термінологію і

навпаки. Наведемо спеціальні значення загальнонародних слів: *face* – забій, *christmas tree* – фронтальна арматура, *drift* – вироблення, *entry* – штрек, *jumbo* – буровий прохідницький щит.

Процес переходу загальноновживаного слова в розряд термінів можна простежити на прикладі терміна *reeler – to reel* – крутитися, крутитися, в гірничій термінології цей термін буде мати значення – намотувальна машина.

При перекладі складних термінів слід також мати на увазі, що крім слів з кількома варіантами значення (полісемантичних слів) існують також омонімічні слова, які перекладаються зовсім по-різному: *abstract analysis* – абстрактний аналіз; *abstract axiomatics* – абстрактна аксіоматика; *abstract bibliography* – реферативна бібліографія; *abstract information* – реферативна інформація; *abstract justification* – абсолютне підтвердження; *abstract knowledge* – абстрактне (теоретичне) знання; *abstract review* – реферативний огляд.

Морфологічний спосіб – поєднання морфем на базі наявних в мові основ, є найпоширенішим в термінотворенні. Складні терміни в галузі гірництва утворюються морфологічним способом, а саме словоскладанням, при якому новий термін утворюється шляхом об'єднання вже існуючих основ, наприклад: *cathodfollower* – катодний повторювач, *signal-noise* – сигнал-шум, *brake-gear* – гальмівна система, *radiospectroscopy* – радіоспектроскопія, *carbon-bond* – вулецевій зв'язок, *antifreeze* – антифриз, *coalhole* – підвал для зберігання вугілля, *afterinjection* – подвприск, *cross-drift* – діагональний штрек, *misconvergence* – порушення збіжності, *noncutting* – холостий хід, *aftercooler* – післяохолоджувач, *afterquenching* – додаткове гасіння.

Прикладами даного методу утворення термінів англійської терміносистеми можуть послужити наступні терміни в галузі гірництва: *timeline* – розклад стикування, *micrometer-scale* – шкала мікрометра, *carryback* – сповзання матеріалу; *workgroup* – робоча група, *fuel-cell-powered mining equipment* – гірниче обладнання на паливних елементах, *coal handlingfacility* –

механізми подачі палива, *heapstead* – надшахтні споруди, *toolpusher* – буровий майстер, *spud in* – буріння, *open cast*, *open pit* – кар'єр, відкрита розробка, *headgear*, *headframe* – шахтний копер, надшахтні пристрої, *gangway* – головний відкатний штрек, *cutter-loader* – врубово-вантажна машина, *overburden* – розкрив, *overcut* – верхній вруб, *overcutting* – верхня зарубка, *open up* – нарізати забій.

Переклад складних термінів складеться з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. На аналітичному етапі перекладаються окремі компоненти складного терміна. Цими компонентами можуть бути окремі слова, що входять до складного терміна. Далі необхідно встановити в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом. Характер цих відносин буде визначати порядок та зміст перекладу складних термінів. Синтетичний етап включає будовання компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складних термінів.

Складні терміни, побудовані за моделлю N1+N2 (сполучення іменника з іменником), перекладаються переважно наступними способами:

1) складним терміном, де український відповідник N2 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника N1 *accuracy analysis* – аналіз точності, *clock generator* – генератор синхроімпульсів, *package body* – тіло пакету;

2) складним терміном, де відповідником N1 виступає прикметник: *band separator* – стрічковий сепаратор, *cable duct* – кабельний канал, *damper tube* – демпферна лампа;

3) складним терміном, де український відповідник іменника N1, є прикладкою: *hammer car* – вагон-прес;

4) складним терміном, де український відповідник іменника N1, трансформується в прийменниково-іменникове словосполучення: *labor cost* – витрати на робочу силу, *achievement motivation* – зацікавленість в досягненні

(мети), *object coding* – програмування в машинних кодах, *article patent* – патент на виріб, *failure access* – звертання внаслідок збою;

5) складним терміном, де N1 трансформується в підрядне означувальне речення: *surface-mount technology* – технологія монтажу компонентів на поверхню плати; *safety standard* – стандарт, який встановлює правила техніки безпеки; *fan draft* – потік, що створюється вентилятором;

6) складним терміном, де N1, трансформується в словосполучення, що містить безпосередній відповідник іменника N2: *application study* – дослідження галузі застосування.

В термінах моделі (N+Part. I)+N ругий компонент (N – іменник) перекладається українським іменником, а перший компонент (N+Part.I) перекладається переважно наступними способами:

1) підрядним означувальним реченням, де дієприкметник трансформовано в присудок, а іменник – в додаток: *air-retaining* – такий, що утримує повітря; *efficiency-decreasing* – такий, що зменшує ефективність;

2) простим прикметником, основою якого є відповідник англійського іменника або дієприкметника 1: *aroma-producing* – ароматичний, *plane-boarding* – посадковий;

3) складним прикметником: *aluminium-smelting* – алюмінієплавильний, *armour-piercing* – бронепробивний.

В складних термінах моделі (N+Part. II)+N другий компонент (N) означених термінів перекладається на українську мову іменником, а перший компонент (N+Part II) звичайно перекладається такими способами:

1) підрядним означувальним реченням, де дієприкметник трансформовано у присудок, а іменник – у додаток: *engine-powered* – такий, що приводиться в рух двигуном; *carrier-based* – такий, що базується на авіаносці;

2) означувальним словосполученням, де англійському дієприкметнику II відповідає український прикметник або дієприкметник: *United Nations-*

sponsored – організований ООН, *air-cooled* – охолоджуваний повітрям; *sex-linked* – пов'язаний із статтю;

3) означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: *rod-shaped* – у формі пальця, *torpedo-shaped* – у формі торпеди;

Друга частина термінів моделі (Adj.+Part.I)+N перекладається українським іменником, а перша частина таких термінів – (Adj.+Part. I) (сполучення прикметника і дієприкметника I) – перекладається звичайно наступними способами:

1) складним прикметником з двох основ – прислівника, числівника або прикметникової основи (відповідника англійського прикметника) та прикметника (відповідника англійського дієприкметника): *quick-acting* – швидкодіючий, *English-speaking* – англomовний, *far-reaching* – далекосяжний, *short-acting* – короткодіючий, *single-acting* – однотоковий;

2) простим прикметником, що нерідко відповідає англійському прикметнику: *long-standing* – тривалий, *easy-flowing* – плавний;

3) підрядним означувальним реченням, де перший компонент англійського слова трансформовано в обставину, а другий компонент (дієприкметник I) – в присудок: *hard-working* – такий, що багато працює; *clean-burning* – такий, що згорає без забруднення повітря.

Другий компонент термінів моделі (Adj.+Part. II)+N перекладається на українську мову іменником, а перший компонент – переважно наступними способами:

1) простим прикметником: *nuclear-armed warhead* – ядерна боєголовка, *tooth-edged* – зубчатий;

2) складним прикметником: *warm-blooded* – теплокровний, *single-celled* – одноклітинний;

3) означувальним словосполученням, де відповідником англійського дієприкметника II є прикметник або дієприкметник, а англійського

прикметника – іменник чи прислівник: *loose-jointed* – слабо пов'язаний, *finegrained* – тонко помелений, *gas-shielded* – захищений від газу;

4) означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: *open-fronted* – з відкритим передом, *yellow-tipped* – з жовтим наконечником;

5) підрядним реченням, де англійський дієприкметник II трансформовано в присудок: *human-powered* – такий, що приводиться в рух людиною, *longest-used* – такий, що використовується найдовніше.

Терміни моделі (Num.+Part. II)+N перекладаються так: другий компонент (іменник) таких термінів перекладається українським іменником, а перший – переважно наступними способами:

1) складним прикметником, що складається з основи числівника та прикметника: *one-celled* – одноклітинний, *four-sided* – чотиристоронній;

2) означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: *legged locomotion* – ходіння на двох ногах, *ten-sided* – з десятьма сторонами;

3) підрядним означувальним реченням, як правило, з присудком на кшталт «мати» та додатком, який є відповідником основи англійського Дієприкметника II: *six-handed* – такий, що має шість рук (про Шиву), *hundred-gated* – такий, що має сто воріт (про місто).

2.3. Аналіз німецьких композитів галузі гірництва та специфіка їх перекладу

Абрамов Б.А. вказує на те, що для переклада терміну-композиту необхідно розібрати це слово по складовим частинам (головним є основне слово, що стоїть на останньому місці); перевести основне слово, а потім і інші слова; з'єднати всі отримані слова так, щоб переклад відповідав усім нормам та стандартам [14, 198].

Передача словоскладних конструкцій німецької мови засобами іншої мови потребує від перекладача особливих зусиль. У складних словах

(композирах) знаходить відбиток особливий спосіб мислення німецького народу. З одного боку, композири мають прозоу розчленовану форму, в їхній номінативній структурі представлені мінімум дві ономасіологічні ознаки, та в той же час, завдяки наявності двох повнозначних одиниць, композири здатні виступати засобами формально-семантичної компресії та імплікації стилістичної інформації. Складні слова займають особливе місце як у словотворчій системі німецької мови, так і серед структур представлення знань та вербалізації когнітивних сутностей.

Семантична характеристика бінарної синтаксичної конструкції композитів, окрім значення кожного окремого компонента має враховувати відношення між компонентами, що можливо на основі трансформного аналізу, тобто виведення разом із основними додаткових складників значення.

Трансформуючи композири на словосполучення або навіть на речення, можна встановити кореспонденцію в глибинній структурі з певним класом предикатів – провербів, дієслівних суперлексем, латентних предикатів, які мотивують приєднання означальних компонентів синтаксичних конструкцій: *Baggerbeladung – Beladung mit Hilfe des Baggers*. Відсутній в лексемі латентний компонент *mit Hilfe* мотивує і підкреслює значення інструментальності першого компонента композита. Тож, від поверхневих семантичних характеристик, шляхом трансформного аналізу можна наблизитися до глибинної семантичної структури складного слова як синтаксичної конструкції. За ознаками наявності певної наявної та латентної семи, основи зараховувалися до окремої семантичної групи. Найбільш численними виявилися такі групи основ: основи іменні (прикметників, займенників) і основи дієслівні (віддієслівні). Для аналізу наводимо приклади таких основ-перших компонентів:

1. 1. *Лексико-семантична група з компонентами, які мають локативне значення*. Це численна група перших складників, яка складається з основ іменників зі значенням місця і способу розташування, подібні основи містять в собі латентний компонент «*sich befinden*» як такий, що має мотивувати

приєднання наступного компонента і сформувати таку групу композитів: *Seitengang* – бокова жила, *Tiefendrennung* – глибинний дренаж, *Untertagebohrun* – підземне буріння, *Unterwassersiebung* – підводне просіювання, *Etagenstrecke* – поверховий штрек, *Grenzstrecke* – граничний штрек, *Kaskadenentstauber* – каскадний пиловловлювач, *Linienausbau* – кріплення рядами, *Ortkappe* – верхняк вибійного кріплення, *Oberflächenentwässerung* – поверхневе зневоднення; *Parallelstrecken* – паралельні штреки;

1. 2. *Лексико-семантична група з компонентами, що мають матеріальне значення.* До цієї групи належать основи іменників зі значенням матеріалу. Такі основи мають в собі латентний компонент «*sein aus*» як мотивуючий приєднання. Ядро цієї групи складають питомі лексеми-іменники: *Bleistreifen* – свинцева прокладка, *Eisenausbau* – сталеве кріплення, *Flammensprengung* – полум'яне підривання, *Gipsbesatz* – гіпсове забивання, *Luftausspülen* – продування повітрям, *Leuchtmelder* – світловий сигналізатор, *Lehmeinführung* – заповнення глиною, *Kaliflöz* – пласт калійних солей, *Kalkbesatz* – вапнякова забійка, *Kupferkonzentrat* – мідний концентрат, *Pechkohle* – смолисте вугілля, *Stahl tubing* – сталевий тубінг.

Окремий сегмент цієї лексико – семантичної групи складають запозичені компоненти – іменники: *Aluminiumkappe* – верхняк з алюмінієвого сплава, *Metallausbau* – сталеве кріплення, *Petroleumschacht* – нафтова шахта, *Methanbohrloch* – дегезаційна свердловина, та полікомпонентні композити зі значенням матеріальності: *Stahlgusssegment* – тубінг зі сталевого лиття, *Stahlbetonfuss* – залізобетонна підпора, *Steinkohlengas* – кам'яновугільний газ.

1.3. *Лексико-семантична група з компонентами, які мають інструментальне значення.* До цієї групи належать основи іменників зі значенням інструмента латентним компонентом «*mit Hilfe*». Ядерний сегмент цієї групи утворюють основи питомих іменників, симплексів і композитів зі значенням інструмента: *Baggerbeladung* – завантаження екскаватором, *Sägebrecher* – зубчастий щековий подрібнювач, *Keilbefestigung* – клинове

закріплення, *Ventilbohrer* – бурова желонка з клапаном, *Meisselbohrung* – колонкове буріння, *Pumpenförderung* – помпове видобування, *Wagenberieselung* – вагонеткове зрошення;

1.4. *Лексико-семантична група компонентів з квантитативним значенням.* До цієї групи належать основи прикметників, займенників, числівників, віддієслівних іменників тощо. Це основи з кількісним значенням, які містять латентний компонент «*wieviel, wie gross, wie*».

Mehrmauerung – збільшення величини кріплення, *Minderdruck* – мінімальний тиск, *Mindestförderung* – мінімальний видобуток, *Mengenausbringen* – кількісний вихід, *Nullschicht* – нульовий шар, *Normalrinne* – нормальний рештак, *Doppeleinbruch* – подвійний вруб, *Dauerausbau* – постійне кріплення, *Dreistempelausbau* – тристійкове кріплення, *Drillingsstrecken* – потрійні штреки, *Einzelstreb* – одиночна лава, *Viertaktpumpe* – чотиритактовий насос, *Viertelsekundenzünder* – детонатор з чвертьсекундним уповільненням, *Vieleimerbagger* – багаточерпаковий екскаватор, *Spitzenlast* – максимальне навантаження.

1.5. *Лексико-семантична група основ з квалітативним значенням.*

До складу цієї групи входять основи – компоненти прикметників і невеликої кількості іменників зі значенням якості і латентним компонентом «*wie*». Ядро цієї групи утворюють питомі прикметники з прозорим якісним значенням: *Breitholz* – широка пластина, *Feinbruch* – тонке подрібнення, *Freifläche* – вільна поверхня, *Grobbrechen* – подрібнювач великого дрібнення, *Grosstrocker* – велика сушильня, *Glattstellen* – вирівнювання поверхні (вибою), *Gleichdruck* – рівномірний тиск, *Hartgestein* – тверда порода, *Kleingesenk* – короткий гезенк, *Krummbohren* – викривлення буріння, *Kühltrommel* – холодильний барабан, *Kurzstreb* – коротка лава, *Nassverfahren* – мокрий спосіб, *Normalrinne* – нормальний рештак, *Neufeld* – нова виймальна ділянка, *Schnellabbau* – швидкісне виймання, *Schrägabhau* – уклінний хідник,

Hochbagger – екскаватор верхнього черпання, *Tiefstoss* – нижній вибій, *Rohwasser* – природна вода, *Sauerpumpe* – кислотний насос.

1.6. Лексико-семантична група основ-компонентів з компаративним значенням. До цієї групи належать основи іменників зі значенням подібності до певних предметів живої і неживої природи, артефактів тощо. Мають ознаки семантичних зрушень і містять латентний компонент «*sein wie*»: *Blätterkohle* – листкове вугілля, *Blumenkohle* – очкове вугілля, *Bockkran* – козловий кран, *Bettschicht* – підстилковий шар, *Bogenausbau* – аркове кріплення, *Bauchwand* – опукла стінка, *Becherrad* – черпакове колесо, *Breitorf* – рідкий торф, *Eimerrinne* – черпаковий жолоб, *Eierbrikett* – яйцевидний брикет, *Fächerbetreib* – виймання з віяловим подвиганням, *Faltenschlauch* – гофрований шланг, *Flügelort* – флангова горизонтальна виробка, *Fussplatte* – опорна плита, *Gabelflöz* – роздвоєний пласт, *Glockenmühle* – конусний подрібнювач, *Gürtelelevator* – стрічковий елеватор, *Herzeinbruch* – центральний вруб (жарг.) *Himmelerz* – руда, що залягає на поверхні (жарг.) *Hosenrinne* – розвоєний лоток, *Karlik-Schlepper* – карликовий тягач, *Kastenabdeckung* – перекриття ящиковим кріпленням, *Katzenträger* – опорна балка для крана, *Kopfplatte* – плита - верхняк, *Korbfilter* – коробковий фільтр, *Kranzbohrer* – коронковий бур, *Kreuzbruch* – обрушення точки перехрещення виробок, *Krükenkratze* – скрібок з трапецієподібною лопаттю, *Kronestange* – штанга з коронковидним кінцем, *Löffelarm* – руків'я ківша, *Mühlenbetrieb* – виймання гірничими млинами, *Mundloch* – вустя виробки, *Maulbrecher* – щековий подрібнювач, *Mantelbrecher* – конусний подрібнювач, *Sattelboden* – сідловидне дно (вагонетки), *Schrankenbühne* – підлога, *Turmbagger* – баштовий екскаватор, *Trommelschleuder* – барабанна центрифуга, *Trichterbauverfahren* – розробка воронками, *Taschenrad* – стільниковий ротор, *Sackstrecke* – тупикова горизонтальна виробка, *Spiegelschnitt* – радіальний розріз.

1.7. Певні компоненти композитів утворюють нечисленні групи, які можна визначити як міноритарні. Але наявність подібних моделей дозволяє

передбачити появу наступних композитів. Так значення посесивності відображається у композитах, утворених від епонімів, топонімів тощо: *Devaltrommel* – барабан Девалля, *Dowtystempel* – стійка Дауті, *Honigmannschacht* – шахта Хонігманна, *Pallmann-Mühle* – млин Пальмана. Незначною кількістю прикладів відображені значення дейктичності: *Selbstfall* – самоскид, темпоративності в прямому значенні: *Anfangsschicht* – початковий пласт, *Endstempel* – кінцева стійка, *Zeitzünder* – електродетонатор повільного підривання.

1.8. *Лексико-семантична група основ – компонентів з об'єктною семантикою.* До цієї групи входять основи іменників і субстантиватів зі значенням об'єкта: *Stempelabstand* – крок стійкового кріплення, *Hackenkupplung* – крюкове зціплення, *Pfeilerbreite* – ширина цілика, *Lampenputzmaschine* – машина для чищення ламп, *Hangendstrecke* – польовий штрек.

2. *Лексико-семантичні групи композитів із дієслівним компонентом.* Визначення віддієслівних компонентів у складі композитів є непростим завданням, оскільки кваліфікація частиномовної приналежності мовної одиниці як компонента композита ускладнюється внаслідок редуції формотвірних елементів.

2.1. *Лексико-семантична група основ – компонентів на позначення процесів видалення.* Процеси видалення є основними технологічними прийомами гірництва. Це відкривання, відбивання, виймання, відкидання, вивантаження, виливання, діставання; процеси, які мають значення виходу і яким можна дати узагальнюючу характеристику «процеси видалення». Паралельно виокремлюється група семантичних компонентів «способи видалення», до яких належать композити з компонентами на позначення подрібнення, підривання, розрізання, які супутні процесам видалення. Процеси видалення: *Absaughaube* – відсмоктувальний ковпак, *Abziehtrichter* – випускна воронка, *Auslauftrichter* – випускна воронка; *Abwurftrammel* –

розвантажувальний барабан, *Abfallrohr* – випускна труба, *Abluftstollen* – витяжна штольня, *Abgabeschiurre* – вивантажувальний жолоб, *Ausflussrohr* – виливна труба, *Ausbruchsherd* – осередок викиду, *Auswurfschiessen* – підривання на викид, *Ausziehstrecke* – витяжний(вентиляційний) штрек, *Kratzklassierer* – шкрібковий класифікатор, *Klauberz* – порода, відібрана вручну; способи видалення: *Schneidarm* – водило прохідкового комбайну, *Mahlgang* – процес подрібнення, *Stürzböschung* – відкіс обрушення, *Pochhammer* – молот для товчення, *Reisshaken* – розрихлювач.

Ця група віддієслівних основ є найбільш численною і включає в себе основи без афіксів, основи – префіксальні деривати, основи – субстантивати.

2.2. *Лексико-семантична група основ – компонентів на позначення процесів з локативним значенням вниз/вверх: Abteufhammer* – поглиблювальний молоток, *Absenkungstiefe* – глибина зниження; *Senkzimmerung* – опускне кріплення, *Setzbewegung* – рух при осіданні, *Steigschacht* – підйомний шахтний стовбур, *Schüttelrutsche* – розгойданий конвейєр; всередину/назовні: *Abteufhammer* – поглиблювальний молоток, *Anlaufrolle* – направляючий ролик, *Einlaufkammer* – вхідна камера, *Einflussrinne* – впускний лоток, *Austragrinne* – виносний лоток, *Eingangsschlauch* – вхідний шланг, *Einfahrgleis* – путь прибуття, *Einlaufkammer* – вхідна камера, *Vorziehhassel* – лебідка для підтягування вагонеток, *Ableitungsrinne* – відвідний лоток. Ця група складається з віддієслівних безафіксних основ; віддієслівних основ з префіксами; віддієслівних основ – субстантиватів.

2.3. *Лексико-семантична група основ-компонентів на позначення стабілізаційних процесів.* Стабілізаційні процеси присутні у технології гірництва паралельно із процесами видалення і іншими методами руйнування і було б доцільно визначати їх як окрему лексико-семантичну групу. Тож, логічно буде характеризувати як конструктивні процеси закріплення: *Haltepfahl* – опорна свая, *Bremsstempel* – упорна гальмівна стійка, *Stützlinie* – лінія опори, *Hilfskippe* – допоміжний верхняк, *Stellwinkel* – установчий кут,

Sammelrinne – збірний жолоб, *Ausbaubogen* – арка кріплення, *Ausgleichseite* – вирівнююча сторона, *Auflagekraft* – реакція опори, *Auffanggrube* – вловлюючий колодязь; допоміжні процеси: *Lehrstollen* – навчальна штольня, *Messstempel* – вимірна стійка, *Putzarbeiten* – роботи із зачищення, *Beobachtungsstollen* – штольня для спостережень, *Belüftungsscha* – вентиляційний шахтний стовбур, *Beleuchtungsfläche* – освітлювана площа, *Rettungsort* – камера -схованка. До цієї групи входять основи безафікських дієслів, основи дієслів з афіксами, основи субстантиватів.

2.4. Лексико - семантична група на позначення транспортних процесів.

Процеси переміщення у просторі, транспортування вантажів також мають технологічне значення, а, значить, терміни на позначення таких процесів мають бути у числі базових у лексиконі гірництва. Це терміни на позначення процесів транспортування: *Fahrstrecke* – відкатний штрек, *Förderrohr* – транспортувальна труба, *Hubwagen* – підйомна вагонетка, *Gleitrinne* – рештак для спускання копалини, *Laufwagen* – ходовий візок, *Laufgurt* – рухома конвейерна стрічка, *Abförderband* – приймальний конвеєр; процесів завантаження/вивантаження: *Ladestrecke* – завантажувальний штрек, *Aufgabeförderer* – завантажувальний конвейєр, *Abkippvorgang* – процес розвантажування, *Abgabeschürre* – жолоб для вивантажування, *Austragkammer* – розвантажувальна камера, *Ausstürzvorrichtung* – устаткування для відкидання, *Ausladeöffnung* – вивантажувальний отвір, *Beladebühne* – вивантажувальна підложка, *Beschickungsschlauch* – завантажувальний шланг. До цієї групи також входять різні за морфологією слова – без префіксів, афіксальні деривати, субстантивати.

Аналізуючи композити у термінології гірництва ми виявили, що колокативні характеристики мають важливе значення для структури композитів. Так означальні атрибутивні компоненти розташовуються найчастіше як перший структурний компонент композита і показують більшу

різноманітність семантичних характеристик, ніж другий, опорний компонент композита. Другий, опорний компонент може мати інструментальну семантику.

Визначення об'єктної семантики ускладнюється, оскільки об'єктне значення властиве у різній мірі і одиницям з локативним компонентом, і одиницям з інструментальною семантикою. До того ж власне значення об'єкта є неоднорідним, і часто залежить від колокації.

Більшість композитних конструкцій складається з двох компонентів і за кількістю залежних актантів відповідає моделі з одноактантною валентністю. Композит з одноактантною валентністю включає до свого складу опорний і залежний номінативний компонент. Це найбільш типова модель, яка описує синтагматику номінативних компонентів композитів. Найбільш продуктивною є група з процесуальною семантикою: процес видалення + локатив: *Abbauabteilung, Abbaufeld, Abbauraum, Bruchkante, Bruchwinkel, Bruchzone, Gewinnungsraum, Gewinnungsfeld, Schneideort*; локатив + процес: *Dachabfall*; процес + об'єкт: *Auszugsschacht, Abbausohle*; об'єкт + процес: *Hangendbruch*; локатив + процес: *Tiefendrennung* – глибинний дренаж. Продуктивними є також такі моделі: локатив+об'єкт: *Seitengang*, матеріал + об'єкт: *Stahl tubing*, матеріал+інструмент: *Leuchtmelder* – світловий сигналізатор, інструмент + інструмент: *Sägebrecher*, інструмент + процес: *Keilbefestigung*; квантитатив + інструмент: *Viertaktpumpe*, квантитатив + об'єкт: *Einzelstreb*, квантитатив + процес: *Grobbrechen*; квантитатив + об'єкт: *Normalrinne*; компаратив + об'єкт: *Fächerbetreib*. Зважаючи на ознаки ізоморфізму між композитами і словосполученнями, є припущення, що аналогічні або подібні лексико-семантичні моделі можна застосувати для термінологічних словосполучень і це є перспективою подальших досліджень.

Однак при перекладі німецьких композитів на українську мову обов'язково треба враховувати їх словотвірні моделі, ступінь узуальності/оказиональності. Більшість композитів утворені за моделлю *Substantiv + Substantiv*, а найпоширенішим способом їх передачі на українську

мову є використання прикметника в функції означення і іменника: *Turmbagger* – баштовий екскаватор, *Trommelschleuder* – барабанна центрифуга, *Taschenrad* – стільниковий ротор.

При перекладі німецьких термінів-комполитів застосовуються наступні способи перекладу на українську мову:

1) за допомогою одного слова (*Hubstapler* – автонавантажувач, *Nachbarsteuerung* – керування, *Trennschleuder* – центрифуга).

Серед відповідників у вигляді простих слів можуть бути віддієслівні іменники: *Stiftungsverfügung* – розпорядження, *Stellvertretung* – заміна, *Anbetungshaltung* – схиляння.

2) за допомогою іменника і прикметника у функції визначення (*Keilbefestigung* – клинове закріплення, *Einzelstreb* – одиночна лава, *Breitholz* – широка пластина, *Feinbruch* – тонке подрібнення);

3) за допомогою іменника і елятіва, тобто з чудовою ступенем форми імені прикметника, що позначає високий ступінь якості (*Hauptmangel* – найголовніший недолік, *Bettelländer* – найбідніші країни);

4) за допомогою іменника і причастя в функції визначення (*Entwicklungsländer* – країни, що розвиваються, *Reformstaaten* – реформує держави / держави, які проводять реформи);

5) за допомогою двох іменників, одне з яких в Genitiv в функції визначення (*Gerichtssaal* – зал судового засідання, *Wohnungsbauprogramm* – програма житлового будівництва);

6) за допомогою розгорнутих прийменникових груп (*Weltfriedensbewegung* – рух за мир у всьому світі, *Reitstiefel* (pl) – чоботи для верхової їзди, *Bohnerwachs* – віск для натирання підлоги);

7) за допомогою програми, граматичної форми, характерної для ПЯ (*Zwillingsschwestern* – сестри-близнюки, *Waisenkinder* – діти-сироти, *Schonwald* – ліс-заповідник);

8) за допомогою перекладацької кальки (*Lebensraum* – життєвий простір, *Lebensqualität* – якість життя, *Leitkultur* – провідна культура).

Слід наголосити, що переклад складних іменників потрібно починати з останнього елемента (основного компонента), виділити сполучний елемент, щоб він не заважав відшукувати складові частини слова в словнику, і мати на увазі, що визначальний компонент може бути перекладено: 1) прикметником: *der Ölkondensator* – масляний конденсатор, *die Kippspannung* – критичне напруження; 2) іменником у родовому відмінку, що знаходиться після обумовленого слова: *die Öffnungszeit* – час розмикання (контактів реле), *das Induktionsfeld* – поле індукції; 3) іменником із прийменником, що знаходиться після обумовленого слова: *die Magnetzündung* – запалювання від магнето, *die Masseverbindung* – зв'язок з корпусом 4) цілою групою слів: *die Reibungselektrizität* – електрика, одержувана шляхом тертя, *die Ortungszeile* – лінія розгорнення на екрані локатора.

Складне слово, як відомо, складається з головної та визначальної частини. Визначальна частина може складатися з двох та більше слів, які перекладаються різними частинами мови. Проте буває і таке, коли еквівалентом німецького складного слова є одна лексема в українській мові: *die Bauart* – конструкція, *das Bildfeld* – растр, *das Pauspapier* – калька, *die Basisweite* – база, *der Bildschirm* – екран, *die Konstanthaltung* – стабілізація.

Наведені приклади свідчать про те, що бікомпонентні та багатокомпонентні термінологічні сполучення уточнюють і конкретизують терміноване поняття, розкривають суть технологічного процесу, переконуючи таким чином читача у вірогідності повідомлення.

2.4. Порівняльний аналіз перекладу англійських та німецьких композитів на українську мову на прикладі гірничої справи

Одна термінологічна одиниця з німецької та з англійської мов може перекладатися за допомогою різних прийомів.

Розглянемо на прикладі будови та функціонуванні однієї з вугільних шахт Західного Донбасу, як один і той термін перекладається з англійської та німецької мов на українську.

Почнемо з терміну *coal mine*. З англійської це вугільна шахта. Перекладається за допомогою способу калькування. В німецькій мові цей термін звучить, як *Kohlenbergwerk*. Цей термін складається з двох слів *kohlen* – вугільна і *bergwerk* – шахта. Перекладається цей термін за допомогою способу калькування.

Після того, як шахтарі прибувають на шахту вони йдуть до своїх діляниць брати наряд або план роботи на свою зміну. З англійської *miner* перекладається за допомогою калькування, як шахтар. З німецької *Bergarbeiter* складається з двох слів і перекладається за допомогою калькування також.

Після цього шахтарі перевдягаються у спецодяг. Найголовніше це каска та саморятівник, адже саме вони допомагають у екстрених ситуаціях в шахті. В англійській мові термін каска складається з двох слів, але пишеться на відмінну від німецької мови окремо – *hard hat*. Але при перекладі, не використовується дослівний переклад, як це було у попередніх зразках. Тому і цьому випадку використовується прийом опущення – опущено прикметник *hard*, який вказує на важливість та на міцність каски. Також використано прийом конкретизації для певної галузі – ми не можемо перекласти цей термін дослівно, як захисний капелюх.

В німецькій мові *Bergkappe* традиційно складається з двох слів та перекладається за допомогою калькування. Саморятівник – вже в українській мові цей термін складається з двох слів. За способом перекладу в німецькій

мові *Selbstretter* термін перкладається за допомогою прийому граматичної заміни. В англійській мові цей термін виглядає таким чином: *self-rescue breathing apparatus*. Можна побачити, переклад виконаний за допомогою калькування.

Також старші зміни отримують пристрої для контролю газу-метану у шахті. Такі пристрої називаються газоаналізатори. З англійської мови цей термін перкладається за допомогою калькування – *gas analyzer*. Ідентичним методом перкладається цей термін і з німецької – *Gasprüfgerät*. Але у випадку з німецьким терміном також присутній прийом конкретизації.

Найчастіше у шахті проведено два стволи (гірничі виробки) – перший основний, а другий допоміжний. Саме по головному стволу проходить підйом корисних копалин, а по допоміжному транспортують персонал та техніку, а також через нього проходить вентиляція шахти. Шахтарі спускаються та підіймаються за допомогою кліті. В англійській мові кліть для персоналу – *man-riding cage*, а вантажна – *cargo cage*. У першому випадку можемо констатувати, що цей термін перекладено за допомогою описового перекладу, адже перкладається на українську мову *manriding cage*, як кліть для транспортування людей. У випадку у вантажною кліттю, то тут використовується прийом калькування. В німецькій мові кліть для спуску персоналу – *Fahrkorb*, а вантажна – *Gestell*. В обох випадках застосовується прийом додавання, адже на українській мові, ці терміни звучать не просто кліть, а з додаванням їх призначення – кліть для транспортування людей або техніки.

В англійській мові *main shaft* і *service shaft* це головний та допоміжний стволи. При перекладі застосований метод калькування. В німецькій мові також застосований метод калькування при перекладі цих термінів: *hauptschacht* та *nebenschacht*.

Після спуску шахтарів доставляє на місця роботи електровоз. З англійської мови *mining electric locomotive* він перкладається за допомогою

прийому вилучення. Також, при перекладі об'єдано дві складові: прикметник електричний та дієслово возити. В німецькій мові *elektrische Grubenlokomotive* при перекладі цього терміну використано метод описового перекладу.

Безпосередньо у шахті три участки: участок підготовчих робіт, добувний участок та участок конвейерного транспорту. Участок підготовчих робіт з англійської *development district* перекладений за допомогою додавання іменника робіт. В німецькому перекладі *Vorrichtungsbau* використано прийом калькування. В німецькій мові добувний участок традиційно складений з двох слів *Grubenrevier*, що пишуться разом, в англійській мові це теж два слова, але пишуться вони окремо: *mine site*. З обох мов переклад виконується за допомогою калькування.

Всі роботи ведуться за допомогою механізованих комплексів та комбайнів. На німецькій мові *Vortriebskombine* перекладається за допомогою методу конкретизації. На англійській мові *road header*, переклад терміну прохідницький комбайн виконується за допомогою методу описання.

Вугілля добувається безпосередньо у очисному забої або в лаві. На німецькій мові переклад виконується за допомогою калькування (*Abbauort*). З англійської мови *store* переклад виконується за допомогою методу опису.

Висновки до 2 розділу

Мова науково-технічної літератури має свої особливості: граматичні, лексичні, фразеологічні. Багато термінів утворюється за допомогою суфіксів та префіксів.

Складні слова – композити – в англійській та німецькій гірничій термінології представлені конструкціями типу «іменник + іменник» та «прикметник + іменник», які найбільш поширені в науково-технічній літературі. Крім того були виявлені композити, представлені такими частинами

мови як прикметник та дієслово. Вони в свою чергу становлять менш численну групу складних слів як в англійській, так і в німецькій мовах.

Найбільш складними для перекладу є терміни, окремі компоненти яких не мають нічого спільного з їх дійсним значенням, а часто навіть суперечать цьому значенню. Часто зустрічаються багатозначні терміни, які мають різні значення не тільки у різних галузях науки і техніки, а й навіть в одній галузі.

При перекладі термінів – композитів варто враховувати, що їх інтегральне значення описує предмет або явище і вимагає збереження іменного характеру при передачі поєднання іншою мовою. Англійські складні слова з атрибутивним типом зв'язку мають чітку структуру (визначення – визначене слово), проте українська мова дозволяє перекладати такі поєднання з більш вільним порядком слів.

Присутність в терміносистемі гірничодобувної промисловості іноземних запозичень, взятих переважно з англійської та німецьких мов, створює відсилання до таких слів, що полегшує переклад в разі відсутності еквівалента в українському словнику.

Переважання калькування над фонетичним способом запозичень допомагає знайти відповідність в українській мові за допомогою співвіднесення семантичної форми терміна через його еквівалент. Таким чином можна сказати, що найчастіше при перекладі термінів гірничодобувної промисловості з німецької мови використовується прийом калькування. З англійськими термінами поміж калькування, використовуються прийоми описовго перекладу, опущення та додавання.

ВИСНОВКИ

У ході вирішення поставлених завдань було виявлено, що на сучасному етапі розвитку англійської та німецької мови словоскладання є одним з найбільш продуктивних типів словотворення, що полягає у морфологічному з'єднанні двох або більше основ чи цілих слів або їх скорочень.

Завдяки словоскладанню в сучасній німецькій мові з'являються складні лексичні одиниці, композити, головною ознакою яких є наявність декількох основ та їх цільна оформленість.

Термін «словотвір» має два основних значення: 1) розділ науки, що займається вивченням процесу утворення лексичних одиниць; 2) процес творення нових слів.

Утворення нових слів тісно пов'язане із структурою слів, з їхньою здатністю членуватися на морфеми.

Слід зауважити, що моделі словоскладання значно відрізняються одна від одної за певними характеристиками, і їхня питома вага у процесі словотвору та поповнення словникового складу мови одиницями, що фіксують нові поняття та явища, не є однаковою. За результатами досліджень в англійській мові складні слова утворюються по моделі N+N та N+Adj. Утворення складних слів відбувається шляхом юстапозиції, в деяких випадках зі з'єднувальною голосною або приголосною. Для німецьких скланих слів характерна структура N+N.

Термінологія є окремою лексичною категорією, ключовим аспектом якої є термін, який в більшості вивчених нами робіт, визначається як одиниця мови, вживана для позначення спеціальних понять і явищ. Так само були виявлені основні властивості терміна, такі як системність, однозначність, позаконтекстної, відсутність емоційного забарвлення, інформативність.

Специфіка терміна, що відмежовує його від інших слів мови, полягає в особливому призначенні, функції терміна – по можливості чітко називати спеціальні поняття.

Оскільки професіоналізми вживають на позначення певних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови. Здебільшого професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певного фаху.

У досліджуваній термінології за тематичним принципом виділено 4 різних за обсягом і структурою групи гірничих термінів, об'єднані семантично й функціонально на основі зв'язку предметів і явищ дійсності, які вони позначають.

Гірничій терміносистемі притаманна так звана «категорійна багатозначність», суть якої полягає в тому, що зміст поняття складається з ознак, які належать одночасно кільком категоріям.

Гірничу термінологію належить до лексики вузького використання, проте не є замкненою системою. Однією зі складових термінології гірничої справи, як і термінології загалом, є загальнонаукова лексика, досить поширена загальнотехнічна лексика. Багато лексичних одиниць залучено із суміжних галузей знань фізики, механіки, математики, хімії, геології та мінералогії. У гірничій терміносистемі активно функціонують також терміни, що є спільними для мови гірників та залізничників, гірників і військових.

За своїм походженням гірничу термінологію досить неоднорідна. До її складу входить як національна лексика, так і запозичення з різних мов – найбільше з німецької, так, як вона є основоположником в області гірництва.

Після аналізу та порівняльної характеристики особливостей перекладу гірничодобувних термінів з англійської та німецької мов на українську можна зробити такі висновки. Переклад одиниць терміносистеми гірничодобувної промисловості з англійської та німецької мов на українську найчастіше вимагає введення додаткових слів, що дозволяють більш точно описати значення

терміна. Основною причиною даної особливості можна назвати імпліцитність української мови, в той час як наприклад німецька має досить гнучку форму слова, що дозволяє описати значення термінологічної одиниці тільки одним словом.

При перекладі складних слів варто враховувати, що їх інтегральне значення описує предмет або явище і вимагає збереження іменного характеру при передачі поєднання іншою мовою. Англійські складні терміни з атрибутивним типом зв'язку мають чітку структуру (визначення – обумовлений слово), проте українська мова дозволяє перекладати такі поєднання з більш вільним порядком слів. Іноді в українській терміносистемі еквівалент з англійської мови може змінювати тип відносин між компонентами складного слова з атрибутивного на об'єктний.

У разі, якщо при перекладі термінів вивченої терміносистеми з англійської та німецької мов на українську мову вживається термін, який має більше одного значення, то на допомогу може прийти використання тлумачного словника, який вказує на приналежність значень до тієї чи іншої наукової галузі, що сприяє вибору необхідного еквівалента, що відноситься до терміносистемі гірничодобувної промисловості.

Присутність в терміносистемі гірничодобувної промисловості іноземних запозичень, взятих переважно з англійської та німецьких мов, створює відсилання до таких слів, що полегшує переклад в разі відсутності еквівалента в українському словнику.

Переважання калькування над фонетичним способом запозичень допомагає знайти відповідність в українській мові за допомогою співвіднесення семантичної форми терміна через його еквівалент.

Таким чином можна сказати, що найчастіше при перекладі термінів гірничодобувної промисловості з німецької мови використовується прийом калькування. З англійськими термінами поміж калькування, використовуються прийоми описовго перекладу, опущення та додавання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-русский горный словарь [сост. Л.И. Барон, Н.Н. Ершов]. / под ред. Л.И. Барона. – М., 1958. – 992 с.
2. Англо-русский горнотехнический словарь / [сост. Б.М. Косминский та ін.] / под ред. Воробьева Б.М., Мелкумова Л.Г. – М., 1958. – 192 с.
3. Арбекова Т.И. Лексикология английского языка : учебн. пособ. для инст. и фак. иностр. яз. / Т.И. Арбекова. – М : Высшая школа, 1977. – 240 с.
4. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка: учеб. пособие / И.В. Арнольд. – [2-е изд., перераб]. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 376 с.
5. Баранцев К.Т. Курс лексикології сучасної англійської мови / К.Т.Баранцев. – Київ : Державне учбово-педагогічне видавництво "Радянська школа", 1955. – 255 с.
6. Беженарь Г.И. Структурно-семантическая характеристика французских медицинских терминов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук / Г.И. Беженарь – К., 1983. – 123 с.
7. Белодед И.К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / И.К. Белодед. – Х. : Высшая школа, 1980. – 208 с.
8. Бондарчук В.Г. Геологія родовищ корисних копалин України / В.Г.Бондарчук. – К. : Наукова думка, 1966. – 302 с.
9. Вашунин В.С. Субстантивные сложные слова в современном немецком языке / В.С. Вашунин. – М. : Высшая школа, 1990. – 159 с.
10. Вендина Т.И. Введение в языкознание / Т.И. Вендина. – М. : Высшая школа, 2001. – 288 с.
11. Вознюк Г.В. Запозичення в системі української термінології: проблеми адаптації / Г.В. Вознюк. // Вісник Державного університету Львівська політехніка. – 1935. – №842. – С. 80.

12. Волкова И.Н. Стандартизация научно-технической терминологии / И.Н. Волкова. – М. : Изд-во стандартов, 1984. – 200 с.
13. Володина М.Н. Интернациональное и национальное в процессе терминологической номинации / М.Н. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 312 с.
14. Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы – Пенза: Дом НТП, 1991. – 367 с.
15. Гірничий словник [уклад. К.Ф. Сапицький, І.В. Ворхлик, В.І.Стрельніков, І.В. Антипов]. / під ред. В.Г.Ільющенка. – Д., 1995. – 214 с.
16. Головин С.В. Лингвистические основы учения о терминах / С.В. Головин, Р.Ю. Коробин. – М.: Наука, 1987. – 104 с.
17. Гринёв С.В. Введение в терминоведение / С.В. Гринёв. – М. : Московский Лицей, 1993. – 309 с.
18. Гринёв С.В. Терминоведение : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С.В. Гринёв. – М. : Академия, 2008. – 304 с.
19. Даниленко В.П. Русская терминология / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 248 с.
20. Даниленко В.П. Нормативные основы унификации терминологии / В.П. Даниленко, Л. И. Скворцов. – М., 1982. – 459 с.
21. Даниленко В.П. Механізм термінологічного планування / В.П. Даниленко. // Науковий вісник Чернігівського університету. Германська філологія : Збірник наукових праць. – 1997. – С. 157.
22. Д'яков А.С. Основы термінотворення / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім "KM Academia, 2008. – 218 с.
23. Ермакова О.П. Проблемы лексической семантики производных и членимых слов : автореф. дис. на получение науч. степени докт. фил. наук / О.П. Ермакова– М., 1977. – 36 с.

24. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова / М.Г. Зубков. – Х. : Торсінг, 2002. – 448 с.
25. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
26. Карашук П.М. Словообразование английского языка / П.М. Карашук. – М. : Высшая школа, 1977. – 302 с.
27. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов / Т.Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с.
28. Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
29. Кобрин Р.Ю. О понятиях терминология и терминологическая система / Р.Ю. Кобрин. // Информационные процессы и системы НТИ. – 1981. – №8. – С. 7–10.
30. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А.Я. Коваленко. – К. : ІНКІОС, 2002. – 238 с.
31. Колган О. В. Семантична та словотвірна структура української гірничої термінології : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.В. Колган ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 18 с.
32. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
33. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу / І.В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 214 с.
34. Коць Т.А. Суфіксальні деривати назв суб'єкта дії (на матеріалі газет 90-х років ХХ століття) / Т.А. Коць. // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ. – 2001. – №4. – С. 64–67.
35. Крушельницкая К.Г. Советы переводчику : учебное пособие по немецкому языку, для вузов / К.Г. Крушельницкая, М.Н. Попов. – М. : Астрель, 2006. – 316 с.

36. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 275 с.
37. Кур'янова М.О. Навчальний посібник з граматичних проблем перекладу науково-технічної літератури з німецької мови на українську / М.О. Кур'янова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2005. – 63 с.
38. Лейчик В.М. Терминоведение : предмет, методы, структура. / В.М. Лейчик. – 3-е изд. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
39. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. / В.М. Лейчик. – 4-е Изд. – М. : Издательство ЛКИ, 2009. – 216 с.
40. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии / Д.С. Лотте. – М. : Наука, 1993. – 176 с.
41. Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д.С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.
42. Манерко Л.А. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении / Л.А. Манерко. // Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории. М., – 2009. – С. 207–220.
43. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М. : МЛ, 1996. – 208 с.
44. Митрополит І.І. Історія української літературної мови / І. І. Митрополит. – К. : Вінніпег, 1980. – 198 с.
45. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови / М.І. Мостовий. – Х. : Основа, 1993. – 256 с.
46. Мурзо Ю.Е. Особенности устного и письменного перевода технических текстов горной тематики/ Ю.Е. Мурзо, Л.Г. Киракозова // Материалы IX Международной научно-практической конференции «ЛичностьСлово-Социум». – Минск, 2009. – С. 29-31.
47. Назаренко І.Ф. Українська науково-технічна термінологія / І.Ф. Назаренко. – Л. : Кальварія, 1999. – 240 с.

48. Наконечна Г.В. Словоскладання як один із найпоширеніших способів словотвору німецької мови / Г.В. Наконечна // Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, – 2009. – №81. – С. 430.
49. Науменко А.М. Складові індивідуального стилю перекладача / А.М. Науменко. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2009. – №13. – С. 141–153.
50. Немецко-русский горный словарь / [Сост. М.Е. Пинес, П.В. Смородский]. – М., 1961. – 429 с.
51. Немецко-русский горный словарь. / [ред. Л.И. Барон]. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 356 с.
52. Ольшки Л. История научной литературы на новых языках / Л. Ольшки. – М., 1933. – 232 с.
53. Пиотровский Р.Г. К вопросу об изучении термина / Р. Г. Пиотровский. // Учётные записки ЛГУ. – 1952. – №161. – С. 19–29.
54. Пыриков Е.Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминологии. / Е.Г. Пыриков. – М. : ВГЩ, 1992. – 23 с.
55. Реформатский А.А. Коммуникативные аспекты перевода и терминологии / А.А. Реформатский. – М. : Наука, 1968. – 215 с.
56. Степанова М.Д. Лексикология современного немецкого языка / М.Д. Степанова, И.И. Чернышёва. – М. : Высшая школа, 1962. – 294 с.
57. Степанова М.Д., Фляйшер Ф. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, Ф. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
58. Судовцев В.А. Научно-техническая информация и перевод : пособие по английскому языку / В.А. Судовцев. – М. : Высшая школа, 1989. – 231 с.
59. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М. : ЛИБРОКОМ, 2012. – 248 с.

60. Тимченко Є.П. Порівняльна стилістика німецької та української мов / Є.П. Тимченко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 240 с.
61. Ткачева Л.Б. Основные закономерности английской терминологии / Л.Б. Ткачева. – Томск : изд-во Том. ун-та, 1987. – 200 с.
62. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – М. : ООО Издательский Дом ФИЛОЛОГИЯ ТРИ, 2002. – 416 с.
63. Шмелева О.Ю. Терминологические процессы в синхронии и диахронии / О.Ю. Шмелева. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 120 с.
64. Duden : Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1998. – 912 S.
65. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / J. Erben. – Berlin : Erich Schmidt, 2000. – 191 S.
66. Greenbaum S. The Oxford English Grammar / Greenbaum. – New York : Oxford University Press, 1996. – 651 с.
67. Harlass G. Zum aktuellen deutschen Wortschatz / G. Harlass, H. Vater; Forschungsberichte des Instituts für Deutsche Sprache. – Tübingen : G. Narr Verlag, 1974. – 221 S.
68. Iskos A. Deutsche Lexikologie / A. Iskos, A. Lenkova. – М. : Высшая школа, 1970. – 295 с.
69. Malysch S. Komposita in der deutschen Bergbauterminologie / S. Malysch // Європейські мови – 2019 : інновації та розвиток: за матеріалами 17-ї міжнародної студентської конференції. Збірник наук.студ. робіт. – Електронне видання. – Дніпро, 2019. – С.112-113
70. Ortner L. Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen / L. Ortner, E. MüllerBollhagen. – Hauptteil 4: Substantivkomposita. – Berlin; New York : de Gruyter, 1991. – 863 S.
71. Paul H. Deutsche Grammatik – Wortbildungslehre / H. Paul – Halle (Saale): VEB Max Niemeyer Verlag, 1955. – Bd. 5. – 345 S.

72. Vater H. Einführung in die Sprachwissenschaft / H. Vater. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 332 S.
73. Електрона енциклопедія MiningWiki [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <http://miningwiki.ru/wiki>.
74. Електронний словник Мультитран [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.multitrans.ru>.
75. Herbert A. J. The structure of technical English [Електронний ресурс] / Herbert. – 2011. – 124 S. – Режим доступу: <http://www.uefap.com/materials/history/herbert.pdf>.
76. Joy Global Inc [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://www.joyglobal.com>.